

5.

FIDES
MATRIS VIVENTIVM
IN
VIRVM IEHOVAM

GEN. IV. 1.

DISSERTATIO THEOLOGICA

AD SISTENTE,

GLORIOSO CAPITIS SERPENTINI CONTRITORE
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DOMINO

FRIDERICO

MARGGRAVIO BRANDENBURGICO BORUSSIAE

SILESIAE MAGDEBURGI CLIVIAE DVCE, CETERA CETERA

DOMINO NOSTRO CLEMENTISSIMO

PRAESIDE

CASPARO IACOBO HVTHIO

SS. THEOL. DOCTORE ET PROFESS. PVBL. ORDIN.

PAROCHIAE PALAEOPOLITANAE PASTORE,

GYMNASIORVM ILLVSTRIVM BARVTHINI ET

ERLANGENSIS SCHOLARCHA

IN

ALMA FRIDERICIANA ERLANGENSI

DIE XXIII. NOVEMBRIS MDCCXLVIII.

ERVDITORVM EXAMINI SVBIICIET

AVCTOR

ALBERTVS FRIDERICVS THILO

HEILBRONNENSIS

SS. THEOLOGIAE CVLTOR.

ERLANGAE, TYPIS RELICTAE BECKERIANAE, ACAD. TIPOGR.

MAGNIFICIS

GENEROSISSIMIS EXCELLENTISSIMIS

LIBERAE S. R. I. REIPUBLICAE HEILBRONNENSIS

CONSVLIBVS

A C

SENATORIBVS

PATRIAE PATRIBVS INDVLGENTISSIMIS

DEVM PROPITIUM

FELIX REGIMEN NESTOREOS ANNOS

PIE ET HVMILITER

PRECATUR

ALBERTVS FRIDERICVS THILO

HEILBRONNENSIS.

VIRI, MAGNIFICI, GENEROSISSIMI, EXCELLENTISSIMI!

Ix quidquam gratae menti exoptatius euenire potest, ac vbi, quam alte tenuit infixam pe & tori pietatem, publice testandi potestatem nanciscitur. Ego vero dum has VOBIS offero pagellas, apud iustos rerum aestimatores eo facilius effugiam audaciae suspicionem, quo magis cognita VESTRO.

VESTRORVM in me beneficiorum multitudine, deuinctissimi clientis officio compulsus. scripsisse iudicabor. VESTRA enim est insignis liberalitas et patrocinium, cuius beneficio adiutus et exstimulatus, nec rei familiaris angustiis, nec caeteris, quae me circumstare videbantur, durioribus fatis, depelli me ab inito studiorum tramite passus sum. Quin potius totum me dedi sapientissimae supremi Numinis prouidentiae, quam cum in omni vita, tum praesertim illo tempore, quo me habuit, aluitque suis, quas continet mentis opibus, Salana non minus, quam Fridericiana haec optimarum artium sedes, ducem comitemque fidissimam nactus sum. Qua meditatione dum incalescens animus acquiescentiae humilitatisque motibus in Deum fertur, Vestrorum simul immortalium de me meritorum contemplatione in omnem, quem beneficiorum memoria exprimere potest, gratissimi pectoris sensum simili fervore rapitur. Cuius ego monumentum litterarium, meae in Vos pietatis testem, quantumvis conatibus obstet virium imbecillitas, ponere hic volui. Hoc ipsum tamen si duratione sua exaequaret illius, unde natum est, affectus deuotissimi perennitatem, quaeuis profecto antiquorum immensis sumtibus et miranda arte extructa opera, quibus hominum sui temporis memoriam aeternitati

nitati consecrare studuerunt, longinquitate sua
superaret. Accipite igitur litterarium hunc labo-
rem, quem suadente et dirigente Viro summe
reuerendo, Dissertationis huius Praefide, Patrono
et Praeceptore meo, propter meritorum de me
magnitudinem aeternum colendo, suscepi, ea huma-
nitate, quae mihi ab ineunte aetate ad ingrediendam
hanc studiorum rationem incitamento fuit. Sum-
mus rerum humanarum arbiter, cuius est remu-
nerari magistratum fidem, tueatur vitam et sani-
tatem VESTRAM, cui iuncta est ciuitatis in-
columitas. Digna VESTRIS virtutibus, digna
omnium bonorum expectatione, meritorum prae-
mia Vos maneant! Sic nihil VOBIS ad perfectam
omnis generis prosperitatem deerit. Et sic rem
publicam, VESTRIS ornatam munitamque con-
siliis, posteris a VOBIS accipient florentissimam.
Hoc ego summis a Deo precibus contendo, vt
firmissimis argumentis contingat mihi probatam
VOBIS dare illam pietatem, qua dum spiritus
iste manebit, beneficiorum in me collatorum
perseuerabo memor. Valete, Viri Patres!
et Reipublicae fero eripiamini. DABAM IN
ACADEMIA FRIDERICIANA ERLANGENSI
d. XXII. Nou. MDCCXLVIII.

CONSPECTVS DISPUTATIONIS

*Loci difficultas ex sententiarum
diuortiis: sed Lutheri praeferenda in-
terpretatio S. I.* *Scripti ratio et dignitas. Clerici
iaetantia S. II.*

CAPVT PRIMVM

**QVO SENTENTIAE INTERPRETVM PERVERSAE IN
DETORQVENDA PARTICVLAE NON POTESTATE
OCCVPATAE, DILVNTVR.**

*Sunt qui pie senserunt, sed parti-
culae vim ignorantes; reuera veritatis
testes. S. III.* *in quibus nouies ita usurpatur S. IX.*

*Qui detorquent, nouem argu-
mentis confutandi S. IV.* *Quintum ex potestate vocis וַיֵּאמֶר,
quae semper notionem aetatis includit,
in puerulum nulla ratione quadrans.
S. X.*

*Dissentientium mirae detorsiones.
Multorum vaniloquentia S. V.* *Sextum ex constanti scripturae
usu, ubi אֵת־יְהוָה connedit. S. XI.*

*Argumentum aduersus eos primum
ex significato particulae passiuo S. VI.* *Septimum ex emphatica vocum
וַיֵּאמֶר et יְהוָה consociatione S. XII.*

*Secundum ex necessaria notatione
quarti casus, immediate post verba acti-
ua transitiua, inter duo inprimis no-
mina, quorum prius vox vaga est. S.
VII.* *Octauum ex praerequisitis exe-
geticis, quibus Hermeneutica inter sen-
sus possibiles determinat S. XIII.*

*Tertium ex usu perpetuo per ca-
vita quinque priora geneseos, in qui-
bus septuagies septies ita legitur S.
VIII.* *Nonum ex sensus dissentientium exi-
litate, a statu primae generis humani
puerperae longe alieni. S. XIV.*

*Quartum ex flumine orationis
quoad tres versus proxime connexos,
Aduersus tot et tanti ponderis ra-
tiones argumenta postulantur urgentia
S. XV.*

Vana est, quae obtenditur, ambiguitatis particulae וְאֵלֶּיךָ obiectio §. XVI.

Ridicule a natiuitate Sethi ducitur consequentia §. XVII.

Nil iuuat dissentientes accentuatio, quae vindicatur §. XVIII.

Nec melius sibi consulunt, matris viuientium dum sugillant cognitionem §. XIX.

Messiam fore virginis filium Heuā sine offensione ignorauit. §. XX.

Rhetoricantur aduersarii, dum idolatriae arguunt §. XXI.

Frustra Gussenius ex verbo קנה disputat. §. XXII.

Novitas nostrae sententiae male exprobratur. §. XXIII.

CAPUT SECVNDVM

QVO SENTENTIAE RECTIVS SENTIENTIVM AD SIGNIFICATVM
PROPRIVM VOCIS קנה REDVCVNTVR.

Tres hic constituuntur interpretum classes. §. XXIV.

Sunt qui radicem verbi קנה et significatum mutant cum b. Zeltnero; qui refutatur §. XXV.

Sub examen vocatur cl. Genselii in deriuatione vocis קנה iniquior accusatio, et refellitur §. XXVI.

Sequitur ingeniosior Seb. Schmidii interpretatio, quae de possessione spirituali exponit; nunc fere nostratibus communis §. XXVII.

Laudatur viri beati candor, et monita nonnulla praemittuntur §. XXVIII.

Primum aduersus hanc sententiam argumentum ex idea possessionis scripturaria, quae ius utendi inuoluit, §. XXIX.

Secundum, ex eadem vocis potestate, qua substantialem exigit rei praesentiam §. XXX.

Tertium ex usus biblici defectu §. XXXI.

Quartum ex idea Θεωρῶντε spi-ritualiter possidendi, qua humanae eius naturae requiritur operatio §. XXXII.

Quintum ex fidei credentium V. T. genuina indole, quae spes erat fiducialis, non possessio §. XXXIII.

Sextum ex πληροφωρία a possessione Θεωρῶντε inseparabili, quae praerogatiua est N. T. §. XXXIV.

Septimum a sanctorum V. T. exemplis, quibus spes tribuitur ubique, numquam possessio §. XXXV.

Octauum

*Octauum a dubiorum infirmitate,
quae speciatim recensentur et eliduntur*
§. XXXVI.

*Tertiam classem constituit senten-
tia Herm. Witsii, qua Caini possessio pig-
nus est posidendi Θεανθρωπος, eiusdem-
que inchoata possessio* §. XXXVII.

*Laudatur ab acumine suo sed ar-
gumentis grauissimis refellitur* §.
XXXVIII.

Occupat extremum Io. Vlmannus
§. XXXIX.

C A P U T T E R T I V M

QVO EX VERIORE LVTHERI SENTENTIA FIDES MATRIS
VIVENTIVM IN Θεανθρωπον STABILITVR.

*Colliguntur argumenta. Expositio
Lutheri stabilitur* §. XL.

*Deducuntur asserta. I. Messiae di-
uinitas, ab origine mundi credita* §.
XLI.

*II. Mediatoris duplex natura ab
origine orbis instaurandi tradita* §. XLII.

III. Vnionis personalis necessitas
§. XLIII.

IV. Unio in utero matris §. XLIV.

V. Messias Solus a natiuitate vir
§. XLV.

*VI. Cognouit Heua ex Proteuan-
gelio* §. XLVI.

*VII. Sperauit fides in semine pro-
misso* §. XLVII.

*VIII. Fidei quoad substantiam in
utroque foedere unitas* §. XLVIII.

*IX. Notitia fidei V. T. non im-
plicita et obscura, sed quam maxime
explicita* §. XLIX.

*X. Articuli de Θεανθρωπο fun-
damentalis primarii primi ordinis
primaeua auctoritas* §. L.

*XI. Bonitatis et iustitiae in reue-
lando dogmate de Θεανθρωπο tempe-
ramentum* §. LI.

*XII. Heua posteris illuminator,
non Dei sed posterorum culpa* §. LII.

*XIII. Homo באלהים, Jebouah
כאיש* §. LIII.

*XIV. Erroris caute determinanda
moralitas* §. LIV.

*XV. Noui Testamenti prae veteri
dignitas* §. LV.

§. I.

Quo maiori callidae incredulitatis pertinacia, in eliminandis e Mose de Christo testimoniis, operam suam collocant euangelii de Satisfactore *Θεοσπαρα* hostes: eo religiosius in ipsis declarandis atque tuendis occupata est sancta Christianorum fides; neque dissentientium numero aut strepitu se sinit dimoueri. Istiusmodi priscæ fidei monumentum exosculamur in verbis matris viuentium, filium dum enixa esset primogenitum, ita professæ: קניתי איש את-יהוה *Gen. IV. 1.* Exigit naturalis verborum vis atque structura, iubet attenta circumstantiarum consideratio, vt vertamus: *possideo virum Dominum*; ita quidem, vt inter primos puerperii cruciatus tristi maledictionis experimento lapsum recogitasse, et solatiffua de semine mulieris promissione animum crexisse videatur pia mater, opinata, se partu iam possidere, quem fides anhelet, *virum ipsum Jehouam*. Primus post *Jonathanem* et *Cabbalistas* interpretationem hanc eximiam protulisse censetur diuus LVTHERVS;* nec negari potest, quod

A

primus

* Ita sentit IO. PHILIPPVS STOR-
RIVS, Theologus Heilbronnensis, in Ex-
ec. de matris Euae confessione fidei, quæ
eruat in *Decade Exercitat. Exeg.* p. 66.

Vlm. 1711. Ita et iudicauit RICH. SI-
MONIVS in *Hist. Crit.* V. T. c. XXIII.
p. 376. sententiæ nouitatem nostrati-
bus exprobat.

primus vberiores eius scripserit vindicias: * Sed integro iam antequam decennio CONRADVS PELLICANVS, linguarum orientalium in academia Tigurina Professor, in *Comm. ad Genesin*, operum quibus in vniuersam scripturam non indocte commentatus est, T. I. ** Vsque ad annum 1542. quin et in vltima et correctiore versionis editione, quae hoc anno prodiit, exposuerat MEGALANDER in significato genitiui: Ich habe friegt den Mann des Herrn, de viro, quem *proteuangelio promiserit Dominus*, sensu fere eodem, sed non aeque grammaticae consentaneo, interpretatus. *** Verum ab hoc tempore controuersis potissimum aduersus Iudaeos susceptis perspicacior, altius penetrauit verborum vim, versionisque ad hebraicam magis conformatae veritatem suscepit patrocinium, et mascule defendit. **** Ad hanc ipsius Viri beati emendationem postea versionem correxit M. Georgius Roererus, teste b. MATHESIO: * quin immo viuo adhuc et approbante Luthero in editionibus anno 44. et 45. ita impressum est: Ich habe den Mann den Herrn. ** Lutherum secuti sunt interpretes omnium iudicio praestantissimi IO. BRENTIVS

* Anno 1543. von den letzten Worten Davids. Opp. Ien. Germ. T. VIII. p. 172. 173.

** Tiguri 1532.

*** Iacobi LVTHERVS in Glossa: *Seva meynte, er sollte der Saame seyn, da der Herr von gesagt hatte, daß er der Schlangen den Kopf zutreten würde.*

**** L. c. Equidem in *Comm. in Genesin*, anno 1545. vulgato, significum genitiui retinuit Lutherus: verum et in elaboranda hac commentatione

iam diu ante defudauerat, ut pristinam proinde ibi comparere sententiam mirum non sit.

* In der dreyzehenden Predigt von Luthero p. 152. Errat itaque IO. SAVBERTVS in *Posthumis* p. 158. dum versionem hanc non esse Lutheri, sed Roereri post mortem eius emendationem, sibi persuasit, ducto argumento ex commentatione eius in *Genesin*, cuius imbecillitatem modo deteximus.

** Vide *Consilia Vitembergensia* T. I. p. 10.

TIVS * POLYCARPVS LYSERVS ** IO. GERHARDVS *** SAL. GLASSIVS **** MICHAEL WALTHERVS * Operosius defendit CHRISTOPHORVS HELVICVS, Philologus quondam in Academia Ludouiciana celebratissimus: ** nec adeo forte eam oppugnassent tot insignes confessionis Geneuensis Theologi, nisi in aliena discessisset Io. Calvinus, censura ideo acriori notatus ab ÆGIDIO HVNNIO, acrius defensus a IOANNE PARAEVO. *** Enatis ita sententiarum diuortiis in partes contrarias passim iuerunt viri doctissimi, id fere solliciti, ut ingenio vincerent; auctaque in dies dissidentium dubia, ut a cuius partibus stet victoria ex nostris immo haesitauerit ipse litteratissimus HACKSPANIVS **** Antiquissimum ea de causa fidei matriarchalis testimonium ut a contradictione sisteret immune, Lutheri sententiam noua exegeti ornare studuit Vir summus, SEBASTIANVS SCHMIDIVS, vocis *מִטְרָא* significatum proprium ita transformans, ut de fiduciali seminis futuri possessione exponeret: * arrisitque haec interpretatio non solum nostra-

A 2

tium

* Opp. T. I. p. 66.

** In *Adamo* s. comment. in priorem partem *Geneseos* p. 355.

*** In *Genesi* p. 128.

**** In *Christol. Mos.* Diss. V. p. 143.

* In *Officina biblica* obs. XX. §. 686.

** In *Desiderio matris Euae*, quod vide in *Crit. Angl.* T. VI. p. 54.

*** Calvinum et hic iudalizare malle, obsecerat ÆG. D. HVNNIVS, in praef. libri de *Trinitate*, opp. T. I. p. 74. Respondit PARAEVS in praef. ad P. IV. *explicationum catecheticarum Zach. Vrsini*. Opposuit integrum libellum HVNNI-

VS, titulumque praefixit: *Calvinus Iudalizans*. Integro libello denuo in aciem processit IO. PARAEVS, Calvinum propugnans *Orthodoxum*. Respondit HVNNIVS in *Anti Paraeo*, opp. T. II. pag. inprimis 761. Nec arma posuit Paraeus: nec defuerunt ex nostris, qui repellerent. Postea Caluini sententiam operosius tutatus est ANDR. RIVETVS, in *Genesi* Exerc. XLII Opp. Theol. T. I. p. 169. seqq. cui obuiam iuit SEB. SCHMIDIVS in fasc. Diss. in 8vo, Diss. pec. de *fide matris Euae*.

**** In *Not. Philol.* P. I. ad h. l.

* In Diss. pec. modo citata.

tium numerosae et splendidae familiae, ex quibus nominasse sufficiat ABRAHAMVM CALOVIVM,* AVG. PFEIFFERVm,** BERNHARDVM de SANDEN*** IO. FRANCISCVM BVDDEVm****: Sed et calculo suo adprobarunt ingeniosissimi ecclesiae reformatae doctores, inter quos imprimis eminet HERMANNVS WITSIUS.* Nec tamen ideo deserta fuit interpretatio LV-
THERI, cui potius vt conuenientiori palmam tribuere ex iis ipsis, qui alias Caluini partes sequuntur, non dubitauit vir quondam eruditissimus IO. HENR. HEIDEG-
GERVS:** eandemque non ita pridem ex nostris publice commendauit, qui saeculi nostri ornamentum est, Vir Perillustris, GEORG. BERNH. BULFINGERVS,*** nihil haesitans, id dictum ex recepta Theologorum interpretari sententia, quia, vt circumspicte monet, *nihil est, quod ab ea iubeat recedere.*

§. II.

Idem et nobis nunc constitutum est, peculiari commentatione amoenissimam fidei matris viuientium imaginem, ex sententia Lutheri dilucidaturis. Retexemus telam, et dissentientium dubia tanti non esse, vt verborum suadeatur tortura, aut sensus praeferatur minus con-
cinnus, demonstrabimus. Nec usu suo excidet nostra haec opera, vbi Iesum Christum, qui est heri et hodie, et a matre viuientium vt *Θεογονία* agnitum esse, eandemque pro-

* In bibl. illustr. ad h. l.

** In dublis vex. ad h. l.

*** In quaeft. bibl. ex primo libro Moſis p. 87.

**** In Inſtit. Theol. Dogm. L. IV. c. 1. §. XV. p. 940.

* In Oecon. Foed. L. IV. c. 1. p. 460.

** In Corpore Doctr. Chriſtianae T. 1.

Loc. III. §. LXIV. p. 814.

*** In Diſſ. de cultu Dei rationali §. XI. in notis. Extat in Variis iſſus colle-
ctis, Fasc. L. p. 254.

promissionis paradisiacae, in qua et nos confidimus, in animo Euae fuisse efficaciam, cognoscemus. Non erit, quod aduersus articulum de necessitate redemptionis Dei-
nirilis, fundamentalem primarium, obuertant socinia-
nae peruersitatis propugnatores, quod primis ignoratus sit orbis instaurandi temporibus: confutabit enim Euae professio. Adparebit, quanto in pretio habuerint pii pa-
rentes primum de capitis serpentini contritore euangelium: quam assidue cogitauerint: quo vsque perspexerint: quin et ipsius promissionis paradisiacae genuina inde elucescet ratio, reuelationis claritas, sensus, auctoritas. Nihil hic morabimur contradicentium multitudinem; in vaticiniis enim et testimoniis de Christo ita adueuimus: Nec mouebit nos IO. CLERICI* iactantia, qui nostram interpretationem *vix refutatione dignam* esse pronunciauit; ita enim mos est inter saeculi nostri Polyhistorum, vt rationibus quod deest, arrogantia suppleat. In *tria capita* discescet nostra tractatio. *Primo* sententiae interpretum peruersae in eneruanda particulae $\eta\kappa$ potestate occupatae, diluentur. *Secundo* sententiae rectius sentientium ad significatum proprium vocis $\eta\kappa$ reuocabuntur. *Tertio* verior Lutheri sententia de fide matris viuientium in *Θεοθρησκον* stabilietur. Faxit Deus, qui foederis vtriusque est mediator, feliciter.

A 3

CAPVT

* In Annot. ad Genesim ad h. l.

CAPITULUM PRIMUM

QVO SENTENTIAE INTERPRETVM PERVERSAE
IN ENERVANDA PARTICVLA *non* OCCVPATAE
DILVNTVR.

§. III.

Primo cum iis nobis agendum est, qui in *deturbanda par-*
ticulae non potestate ingenium exercent, vt Christus ex ist-
hoc Euae triuerbio eliminetur. Sunt equidem, qui pie
de hoc loco exposuerunt, tametsi significatum ipsius par-
ticulae minus accurate habuerint perspectum: hos tan-
tum abest vt nostra feriat tractatio, vt testes potius veri-
tatis producamus. Talis fuit HVLDRICVS ZWING-
LIVS, qui vertit: *posse virum cum Deo, siue per Deum;*
sed ita interpretatur, vt idem sit, ac: *nata sum virum,*
istum scilicet, quem Deus sub nomine seminis promiserat, cum Deo
*siue per Deum, hoc est Dei bonitate:** quo vtique iustior no-
stratum exegesis haut parum confirmatur. Eadem LV-
THERI vsque ad annum 1543. fuit sententia, dum *notam*
genitivi iudicauit particulam: qui quidem significatus
grammatice prorsus falsus est; ** purior tamen fuit et eadem
fere, ac Zyvinglii interpretatio, vt glossa manifestat. Sunt
et, qui ex humana mentis imbecillitate, aut hermeneu-
ticis quibus nos iuuamur, subsidiis destituti, alienum
huic loco attribuerunt sensum: quemadmodum post Pa-
tres,

* In Declarat. de peccato originali,
Opp. P. II. p. 119. a.

** Ita accurate statuit b. DANZIVS
in Interprete §. 163. p. 220. qui et lo-
cum Es. XI. 9. plena erit terra *יהוה*
יהוה *non* in contrarium adlatum, re-

te monet verbaliter interpretandum,
non cognitio Iehouae sed cognoscere Je-
houam. Von dem, daß man (ihn
selbst) den Herrn erkennet, wird die
Erde voll seyn,

tres, ipse MELANCHTON * accepit, secutus Versionem 7^{or} LXX. et Vulgati; secundum quem de filio saltem per Deum sibi concesso, ex cuius tamen posteris proditurus olim sit Serpentis deuiCTOR, Eva statuitur gauisa. His condonamus libenter, paratis ceteroquin ad amplectenda saniora, si oblata fuerint. Nobis saltem cum iis res est, qui in tanta hebraicae veritatis luce particulam suo significatu deturbant.

§. IV.

Non ut levis armaturae milites in aciem procedimus, dum receptam Lutheri aduersus dissentientium alienas interpretationes tuemur sententiam: sed pedem figimus argumentis inuictis. Sunt vero sequentia. I. Particula *ne* significatum *passionis* habet, non actionis: unde constructa cum verbo potissimum actiuo, nec verti potest *cum Deo*, nec *per Deum*, quae AGENTIS sunt. II. Iuncta immediate verbis *actiuis* particula, ordinarie est nota casus *accusatiui*: voxque si praecedat *vaga*, eam per *adpositionem* determinat; ita quidem, ut prorsus irrita tunc euadat particulae per *praepositionem* interpretatio. III. Hoc nec alio significatu per quatuor *priora* capita Moſis quin immo *sexagies* et *septies* obuenit, retinetque eundem per *proxime* sequentia. IV. Nouies in primis vel *tribus saltem iisdem versibus*, in quorum medio triuerbium istud *Euae* conspicitur, hoc significatu repetitur: et naturalis verborum connexio vix alium somniare finit. *Et Adam cognouit חַוָּה אֵת EVAM, uxorem suam, et concepit et peperit קַיִן אֵת CAINVM: et dixit: possideo virum חַוָּה אֵת JEHOVAM.* V. Posita alienae acceptionis vel possibilitate vel

* In Comm. in Genesim, qui inter 392, prima sunt eius scripta, opp. T. II, p.

vel probabilitate, ea tamen prorsus hic destruitur per vocem *וְאִישׁ*, quae absolute et citra additum vbi legitur, *virum* signat, aetate robustum. Puerulum, vix matre exclusum, non nisi mente capti *וְאִישׁ* dixerint, *virum*. VI. Per vniuersam scripturam, vbi *cum Jehoua* aut *per Jehouam* dicere voluit spiritus sanctus, ne vnica quidem vice dicitur *אֱלֹהִים* sed *יְהוָה*. VII. Primo loco sine addito hic legitur *יְהוָה*, quo persona quaedam diuina distinguitur, cum in antecedentibus ad indicandam personarum pluralitatem adhibebatur vox *אֱלֹהִים*, vel simpliciter, vel voci *יְהוָה* addita: vnde sicut in priori *וְאִישׁ* ita et in posteriori *יְהוָה* notabilis admodum occurrat idearum consociatio, qualem proteuangelii ratio exigit, aliena particulae *אֱלֹהִים* acceptione non diuellenda. IIX. Impletas in partu maledictionis minae *Gen. III. 16.* non poterant non in mentem reuocare primae consolationis promissum: vnde iustior longe est eorum causa, qui de viro, vt semine mulieri promisso, inter primos partus dolores cogitasse Euam, ex naturali verborum potestate contendunt; quam qui vocibus in acceptionem minus vsitatam detruis, negant. IX. Cum individuum Euae in Proteuangelio voce *אִשָּׁה* designetur, mirum non fuit, si et seminis promissi matrem, idem se individuum, destinatam crediderit ipsa: nec in partu *primogeniti hominum* admiratio et expectatio permisit, vt tam frigide, prout ex contradicentium aliena interpretatione colligeretur, exclamasset, *Deum sibi puerulum dedisse*: a nostra proinde exegeſi, naturali verborum potestati innixa, et circumstantiis quibuscunque subiecti et temporis longe conuenientiori, vt absque iusta prorsus ratione discedatur.

§. V.

Haec dum dissentientibus opponimus argumenta, non aliter ac si bardi essemus, nobiscum agunt nonnulli interpretum. Nostros *turpiter se dare* argumento nimis infirmo, quod Iudaei facile eludant, occinit IO. PARAEVS: Nonnisi inter Grammaticorum scamna nos certare, obuertit ANDR. RIVETVS: Linguae hebraicae ignorantiam exprobrat RICHARDVS SIMONIVS: refutatione indignos esse clamat IO. CLERICVS: vertit intrepide, Gott sey Lob und Dank, daß es ein Sohn ist, ich hab ihn von Gott bekommen, Interpres WERTHEMIENSIS, et quod mireris, vix ideo notatus. Ipsi vero dissentientes, dum a communi et tot rationibus suffulta nostrae ecclesiae interpretatione discedunt, mire a se ipsis dissident; omnes paene grammaticae casus particulaeque significatus percurrentes, vt tutius aliis alii delitescant. Tertii casus significatum particulae tribuit IO. CALVINVS; sed acceptione plane insolenti, et in argumenta, quae modo recitauimus, tantum non omnia impingente: quare et a suis deseritur. GROTIUS reddit *per Deum*, secutus versionem deuian *7^{av}* LXX et Vulgati, in qua Pontificios* habet adstipulantes; vt vox sit gratulantis, filiumque recens natum diuino sibi munere concessum, laeta mente praedicantis: sed alienior est acceptio, et vocis *7^{av}* potestas manifesto refellit. PARAEVS, PISCATOR, IVNIVS, TREMELLIVS, CLERICVS vertunt *a Deo*; quibus pollicem premit WERTHEMIENSIS, particula *7^{av}* posita pro *7^{av}*: quae durior certe et minus vsitata ellipsis

B

lipfis

* SIMON DE MYIS T. II. opp. fol. 1. TIRINVS ad h. 1. EMM. A SAA in 10. CORNELIVS A LAPIDE ad h. Annot. VATABLVS. cct.

ipsis est. DRUSIVS, MERCERVS, RIVETVS *cum* interpretantur, vt idem sit ac *עוז דעו*, Dei dono et auxilio: sed recte obuertit doctissimus Gulletius, tunc *עוז* dicendum fuisse. Ipse ea de causa GVSSETIVS in significato societatis consortiique in possidendae rei dominio ac usu accipit, quasi diceret: *iste vir est meus et Dei*: sed interpretatio adeo contorta est, vt arrogantior haec Euae cum Deo societas sua sponte ruat. Ita se torquent, quibus nostra totidem suffulta rationibus displicet expositio, Viri doctissimi: quo quidem tutior nostratum sententia haut parum commendatur. Sed de singulis seorsim dispiciamus.

§. VI.

Primo determinanda est particulae *cum* genuina ratio, vt significatum ei competere non *actionis* sed *passionis* elucescat, prona exinde consequentia, quod in hac cum verbo activo constructione famosior praepositionis, qui a dissentientibus vrgetur, dum *cum Deo* vertunt, profligetur significatus, notamque hic esse quarti casus intelligatur. Vidit iam aliquid huius argumenti IACOBVS GVSSETIVS, dum ad duas rationes omnem reducit particulae ambiguitatem: alteram, qua casum determinat, alteram qua praepositionem *cum* exprimit. *Istud CUM DEO* inquit, *non sumo, vt Graeci εὐε θεῷ et Latini cum bono Deo, auxilii Dei concursum innuentes. quia iam vidimus in auxilio significando, VBI VERBUM ACTIVUM EST, Cum non dici voce cum sed voce cum.* * Ratio utique huius adserti fundatur in significato particulae *passiuo*: quem et ob oculos habuisse visus est b. DANZIVS,** quin immo et agnouit ABEN

* In Comm. Ling. Hebr. p. 107.

** In Interprete §. 163. p. 216. 217.

BEN ESRA, et R. DAVID KIMICHI, quorum testimo-
 nia excitat. Sed reliquit adhuc vir doctissimus, in quibus
 explanandis curatius desudemus. Deducitur vox a ra-
 dice *התא* venit aduenit, et flectitur ad formam *התא*. Iuxta
 huius deriuationis tenorem, consentiente perpetuo vo-
 cis usu, *conjunctionem* formaliter notat, quae fit *reciproca*
causae agentis et subiecti patientis ad se inuicem accessione: adeo-
 que constans ipsius significatio est, denotare substantiam
 patientem. *Passionis* autem notio generalissime hic acci-
 pienda est, vt praeter actionis absentiam non tantum notet
 internam mutationem, cuius ratio sufficiens in vi alterius im-
 mediate et proxime continetur, sed et *quamuis determina-*
tionem complectatur, qua res quaedam ad aliud agens refertur.
 Haec vt eo clarius elucescant, sequentia notasse iuuabit.
 א) Dissidentibus quodsi omnia demus, quae ad am-
 pliandam particulae *התא* ambiguitatem faciunt, vel *casum*
 definit siue nominatiui, siue accusatiui, siue ablatiui:
 vel *praepositionis* vim induet. ב) Nominatiui casus notam
 quando sustinet, quod tamen *rarius* contingit, cum ver-
 bis *passiuis* vel *neutris* constructa legitur. Vtrinque autem
passionis significatum connotat. De priori res manifesta
 est. At in posteriori *actionem* quidem nonnunquam inclu-
 dit: sed *substantiam reciproce in se ipsam tunc agentem* designat,
 vt propterea vnum idemque subiectum, cui praefigitur
 particula, causam agentem et substantiam patientem si-
 mul complectatur. Ita II Reg. VI. 5. legitur *התא - הברזל*
Et ferrum cecidit in aquam: facile vero perspicitur, quod *התא*
endere passionem magis quam actionem inuoluat. ג) Recte
 annotat KIMCHIVS, nonnisi paucissima inueniri exempla,
 in quibus *התא* agenti sit praepositiu: quin et eadem ipsa per

cum verti mauult. Recenset ex Kimchio b. DANZIVS, suntque praeter locum citatum I. Sam. XVII. 34. Neb. IX. 34. Ezech. XXXIX. 14. Nec tamen deficiunt, quae et de his moneantur. Sic v. g. Ezech. XXXIX. 14. et viros separent continuo transeuntes *הנותרים את - העברים את*, qui transeant et sepeliant relictos in superficie terrae, quod in contrarium obuertitur, omnino notionem patientis exprimit, et accusatiui notam sustinet: respicit enim antecedens verbum *בדילוי* actiuum, hoc sensu: separent viros transeuntes per terram, transeuntes et sepelientes relictos. Notat ergo *העברים את* subiectum ad obeunda quaedam negotia separatum et destinatum, quod quidem dubio procul passionis est. 7) Esto vero in paucissimis istiusmodi exemplis patientis non ita adaequate deprehendi notationem, nobis nihil prorsus inde decedit. Nostra enim adfertio constructionem cum verbo potissimum actiuo vrget. Inde stabilietur regula: *Ubique* *אח* cum verbo actiuo construitur, passionis significatum obtinet, nec proferri poterunt exempla, si quae dentur, (nam omniscientiae gloriam nobis non vindicamus) nisi paucissima: de quibus vero adhuc iure nostro dubitamus. 8) Superfedere possemus vltiori opera: non vero pigebit, de particulae significatibus, ad hunc nostrum canonem, sequentia exposuisse. Exprimit 1) subiectum operationis, quod vel immediate influxum agentis causae recipit Gen. I. 1. Hagg. II. 21. vel per consequentiam et finaliter effectum actionis participat. Hoc sensu commodissime actionem exprimit in commodum alterius vergentem; vertiturque pro vel propter. Exemplum suppeditabit locus Ier. LI. 59. quum iret ille *אח צדקיהו* pro Zidkija, rege Iudae, Babylonem. Nam Scraiah anno Zedekiae quarto lega-

tus Babylonem est, profectus ad conciliandam pacem: adeoque Zidkias hoc loco *subiectum* est, in quod redundare tandem debebat actionis illius, seu legationis, effectus. Porro subiectum illud patiens, a voce *nx* significatum, aut ipsam alterius *actionem* vel *effectum* in se suscipit, et veram exinde mutationem subit: *Esther. IX. 14. Iona. II. 1. Deut. I. 27. Prov. III. 12.* aut saltem *statum* alterius externum ad se relatum sustinet, et v. c. coexistentiam, communionem alterius innuit. *Leuit. XIX. 13. Num. I. 5. Iosuae X. 4. Iud. I. 16. Prov. XVI. 20. Psalm. XVI. 11. Ps. CXL. 14.* 2) indicat haec particula *obiectum actionis*. Tum vero intelligitur aut a) illud ipsum, quod per actionem in subiectum patiens introductum fuit; *Mich. III. 8.* ut ita per *את-רוח יחיה* designetur alterum obiectum, quo impletus fuit propheta *Ier. XXXI. 13. Joel II. 19.* b) aut illud significatur, ad quod dirigitur actio, vel tanquam ad terminum ad quem, quo casu per praepositionem *ad* exprimitur *Num. IV. 19. Iud. XIX. 18.* et alibi: vel tanquam ad exemplar et normam *Gen. V. 24. Exod. XXV. 9. I. Reg. XXII. 16.* c) aut illud quod agenti, tanquam materia explicandae actionis, subiacet. *I. Sam. XXI. 2. I. Reg. VIII. 15. Ier. XXIII. 38. Exod. XXXV. 25. I. Reg. X. 12.* 3) denotat actionis *effectum* *II. Reg. XXXIII. 35.* 4) *causae* agentis *instrumentum* *Iud. VIII. 7. I. Sam. XIX. 10.* 5) *locum* in quo suscipitur actio *Gen. VI. 14. Deut. II. 7.* nec non 6) *tempus*, intra quod perficitur, indicat. *Exod. XIII. 7.* 1) Hisce significatibus omnis nostrae particulae usus, in sacro codice obuius, continetur; nec facile in divinius scriptis Ebraico sermone consignatis, adhibitam inuenies hanc vocem, quin vnam sibi ex enumeratione

ratis notionibus tribui postulet. Quare, cum singulis istis conceptibus determinatio quaedam, qua res ad agentem causam refertur, inhaereat; consentientibus logicorum praeceptis per inductionem inferre licet, quod proprium huic voci sit, *rem* indicare *patientem*, eo nimirum sensu, quem supra exposuimus. 1) Verum et exinde facile adparebit interpretationis falsitas, quae *per* aut *cum* vertit, potiori quidem dissidentium parti adprobata. Construitur cum verbo *actiuo*, nec aliam proinde ac *patientis* exprimere valet relationem. At siue *cum Deo* siue *per Deum* reddas, causam habebis *agentem*, Deum. Ingenue itaque hanc in rem, quem modo laudauimus, pronunciauit GVSSETIVS, vir hebraice doctissimus, quod spuria haec sit vocis acceptio. Idem dicendum de praepositionis A substitutione: res enim redit eodem, ipsaque notatio minus frequentior est. Suboluit iam ista versionis imbecillitas NIC. de LYRA, Hebraeo ex Hebraeis et inter sui temporis interpretes facile principi, qui metaphrasin vulgati dum tenet eandem, ad significatum *agentis* caute reducit, Deum ut causam sociam, in quem influxerit actio mulieris cooperantis, sibi concipiens, ut sensus sit: *Primi hominis creatio solius Dei opus est, nemine cooperante, nunc autem mulier cooperata est*: in qua sententia et ex Rabbinis est SAL. IARCHI*. Ast insipidam adeo expositionem nec aequitas pia e matri adfingi permittit, neque fert vocis *נָפַח* potestas, quae possessionem potissimum inuoluit, non acquisitionem, ut alia taceamus. Hinc *consortii* notionem aduocauit GVSSETIVS, ut fere cum Poeta diceretur: *diuisum imperium cum Ioue mater habet*:

* In Comm., notis eruditis illustrato a JO. FRID. BREITHAVPT, p. 40.

habet: Ich besitze mir nun einen Knaben gemeinschaftlich mit Gott. Sed haeret in eodem luto sententia, per sequentia adeo corruens, ut non sit, quod ei inhaereamus.

§. VII.

Progredimur ad *alterum* argumentum, quod ordinariam vrget particulae *nx* potestatem, qua verbis iuncta *actiuis*, iisdemque cum primis *transitiuis*, siue nexu prorsus immediato, siue inter duo nomina posita, verbum excipiat, accusatiui nota est, ita quidem, ut ubi vaga sit prioris, dum inter duo nomina ponitur, notio, posterius eam per adpositionem determinet. Regulam hanc, ne Grammaticorum aeterna nos turbent certamina, paulo curatius constituimus, iustis adeo circumscriptam limitibus, ut dissentientibus, quod denuo oppugnent, relinquatur nihil. *) significatum particulae *nx* diximus ORDINARIVM esse, quod *actiuis* immediate iuncta, sit nota *quarti casus*. Regulam hanc tam Iudaei adprobant, quam Christiani: nec vnquam aliter statuit, cui vel primis saltem labris delibata fuerunt linguae hebraicae rudimenta. Ita septuagies septies quinque tantum prioribus Geneseos occurrit capitibus. **) Committunt ignorantiam elenchi, qui productis in contrarium exemplis oppugnant. Significatum enim *ordinarium* negare nemo ausus est: nec aliud proinde probant, nisi quod et nonnullis in locis significatus *minus vsitatus* obtineat; quod nemo negauit nostratum. 1) In iisdem vero, quae obiiciunt exemplis, boni non vbique adimplent interpretis ideam: mox *neutra* ponentes loco *actiui*; mox *structuram hebraicam* ad genium linguarum exoticarum, non sine manifesto errore, transformantes.

Hunc

Hunc iam notavit b. LVTHERVS, dignus certe, qui ab omnibus legatur. Die Exempel *egressi* נִצְּחָה - נָא *egressi urbe*, Gen. XLIV. 4. und dergleichen thuns nicht: denn man sagt recht wol *egressus urbem*. Item Gen. V. 22. *Ambulavit* אֵלֶּהֶם - נָא. Das deuten sie, Henoch wandelte mit Gott. Wohin hat er mit Gott gewandelt? gegen Morgen oder Abend? Es soll heißen: *ambulavit Deum*, er führte ein göttliches Leben, wie die Lateiner reden: *Qui Curios simulant et bacchanalia viuunt* l. c. p. 173. quae quidem sapienter dicta et adprobat et pluribus deducit b. HELVICVS l. c. 7) Verum enim vero exemplis ne turgcant, quae protrudunt, vel paucioribus; notationem verbi *actiui* determinauimus ad *actiua* stricte sic dicta, siue *transitiua* quae dicuntur. Haec enim *vere actiua* iudicantur. 7) Ita ad silentium fere adacti dissentientes aduersus adpositionem insurgunt. Si diceretur, inquiunt, *possideo ETH virum*, *ETH Jehouah*, tunc contradictioni non esse locum: verum inter duo nomina hic poni particulam, neque nexus esse immediati. Sed salua res est: adpositio enim et nexus est immediati, et toties obuenit, ac post nomen, quod actiuo regitur, immediate sequitur. Vsitatissimam hanc esse particulae notationem ad ruborem vsque aduersariorum per inductionem abunde demonstraui b. HELVICVS ex Gen. XII. 16. c. XVII. 8. c. XXII. 2. c. XXVI. 34. c. XLVIII. 1. Exod. II. 6. Ios. XXIV. 3. Iud. III. 28. I. Sam. XV. 4. 18. II. Sam. III. 14. c. V. 2. c. VII. 7. c. XIV. 21. c. XXIV. 4. I. Reg. XI. 23. II. Reg. XVIII. 12. II. Chron. XI. 2. c. XIII. 9. Ps. LXXXIV. 4. CXLVII. 11. Ier. XLI. 3. c. XLIII. 5. 6. Ezech. IV. 1. quibus nos addimus Gen. VI. 10. c. XXII. 20. 21. 22. Es. VII. 6. c. VIII. 2. Esth. IX. 6. 7) Omnis vero vt denique praeccludatur elabendi via, nouimus

nos addimus regulae determinationem, quam naturalis ita dicitur ratio, ut ne hiscere quidem valeat aduersarius. *Particula nempe ubi ponitur inter duo nomina, quorum prius vox vaga est, tunc alterum per adpositionem determinat.* Evoluantur exempla, quae modo adduximus, et sole meridiano clarius elucescet. γ) Quin immo ut eo fortius, quibus in aliena digredi volupe est, constringantur, locum proferemus, nostro et quoad voces simillimum. Ita *Ier. XVII. 13. conqueritur Deus: Deserunt מקור מים - חיים fontem aquarum viuarum, את - יהוה Jehouam!* δ) Adplicentur haec ad Euae triuerbium, et res erit inuicta. Dum puerulum enixa se *אני* virum partu possidere exclamat, vox ista *vaga et maxime vaga* est: unde nomen, quod particula *אני* iungit, prius per adpositionem necessario determinat;* et absurda prorsus est et ab omni sanae mentis ratione aliena, quae aliter vertit, interpretatio. I. Q. E. D.

§. VIII.

Tertium argumentum suppeditat canon hermeneuticus, quod in definienda vocis ambiguae significatione antecedentis cum consequentibus sollicitè conferenda sint, et quae auctori usitatior fuit, praeferenda acceptio. Omnes eiurauerit probabilitatis leges, qui significationem, qua *septuagies septies* in iis quae proxime antecedunt et sequuntur, scriptor usus est, pro lubitu deferat, et minus usitatam intrudat. Ita vero Moses nobis sistitur sui ipsius interpres, si vel *quinque* saltem *priora* scripti eius capita percurramus, in quorum

C

medio

* Wenn die Partikel *Ech* nach einem verbo actiuo, zumal wenn es ein transitivum ist, zwischen zweien Nominibus steht, davon das erstere durch das ley-

tere bestimmt werden mag, so ist es allemal nota accusatiui. *En Rhodum! Hic disputet aduersarius, et erit mihi magnus Apollo!*

medio istud Euae adparet triuerbium. Et haec quidem si nondum sufficiunt, addemus capita *quinque sequentia*, et integrum exemplorum centenarium. Nec enim, vel vnica tantum vice, consuetam hanc Moses deseruit acceptionem, *hebraismus* modo separetur *Gen. V. 22. c. VI. 9.* ad quem Paraeus offendit, §. praecedenti iam notatus: Henochus etenim et Noachus *Dum ambularunt*, quem ambulando imitati sunt: Sicut et *Ier. Ll. 59.* dicitur: *iuu*it Zedekiam, cuius vices legatione subiit Seraiah.

§. IX.

Accedit *quartum* argumentum, quod tribus saltem iisdem versibus, in quorum medio ista legitur Euae professio, vel nouies vsitatissima hac notatione occurrat particula. *Et eiecit* אֶת-הָאָדָם *ADAMVM*, et collocavit ante Paradisum *ET gladii FLAMMAM* se vibrantis ad custodiendam *VIAM* ligni vitae. *Et Adam cognouit* אֶת-הָאִשָּׁה *EVAM*, uxorem suam, et concepit *CAINVM*: et dixit, possideo Virum אֶת-יְהוָה *JEHOVAM*. Rursumque peperit אֶת-אָחִיו *FRATREM* eius, אֶת-הָבֶל *HABELEM*. Ecquis planam adeo verborum connexionem, nouam interfrendo particulae significationem, ab ea, qua iam octaua vice nexu continuo venerat, prorsus alienam, ita distorqueret, redderetque hūlcam? Notationis certe hic non sufficit possibilitas; nec probabilitatem tam facile conciliabunt aduersariorum ratiunculae, quibus ridicula adeo committitur principii petitio, vt mox declarabimus. Demonstrent necesse est nostrae interpretationis absurditatem, antequam diuersam sibi cogitent particulae acceptionem, isti verborum connexioni interfrendam. Eluderetur omnis scripturae certitudo, si isthaec inualuerit quiduis ex quouis fingendi licentia. §. X.

§. X.

Sed detur aduersariis ista, posthabito nexu, particulam inflectendi potestas, nec probabilis eos deficiat ratio: Euanesceat certe propositum, vbi vocis **איש** cogitauerint indolem. Mire quantum hallucinantur, quando sexum h. l. indigitari, et puerulum recens natum hac voce designari posse, existimant. א) Dum *categorematicè* sumitur vox **איש** simpliciter et absolute posita, *aetatem* signat virilem: et sicut *Vir* apud Latinos a viribus, ita et **איש** ab **איש** robustus fuit, denominatur: vnde *Ies.* XLVI. 8. **התאששו** dicitur: viros vos praestate: h. e. robur virile forti demonstrate animo; et *Iud.* VIII. 21. **כאיש גבורתו** occurrit, sicut vir est fortitudo eius. ב) Significatum hunc non exuit, quando *syncategorematicè* idem valet ac *vnusquisque*. Pueruli enim et infantes non numerantur, vbi leges conduntur, aut hominum quaedam designatur vniuersitas. Quantumuis ergo in termino *syncategorematico* ab idea roboris virilis, abstrahatur, nihil tamen ponitur, quo illa euertatur: quin immo subiectum requiritur, cui actio tribui possit virilis, quando **איש** idem est ac vnusquisque; quo quidem diserte *excluduntur* infantes. *I. Sam.* VIII. 24. **לכו איש לעירו** ite quisque in ciuitatem suam. *Ier.* XL. 15. **ואיש לא ידע** et nullo sciente. *Es.* LXIII. 3. **איש אין** Non est vir mecum. *Gen.* XLV. 1. **איש כל** *vnusquemque*. *Leu.* XVIII. 6. c. XIX. 11. *Exod.* XVI. 19. *Gen.* XI. 3. ג) Sexum *ABSOLVTE* posita, nunquam signat, sed semper oppositam tunc habet *sexus alterius denominationem*, vocem **אשה**. Quin immo eadem haec acceptio, si penitus spectes, ita comparata est, vt *vna cum sexu* simul *aetatem* definiat, ad propagationem *sexus* requisitam. Sic *maritum* signat, einen Mann, in relatione ad coniugem
C 2 aut

aut ductam aut ducendam *Gen.* XX. 7. c. XXIX. 32. c. XXX. 15. 20. Sic homines Deus condidit, *Isch VIRVM*, non puerum; et *foeminam*, *Gen.* II. 23. in flore nempe aetatis, et matrimonio idoneos. Sic *Gen.* VII. 2. animantia in arcam recipere iubetur Noa, *Isch Veischtoh*, non pullos modo exclusos, sed animantia iam ad sui propagationem matura. 7) Infantem itaque recens natum nonnisi absurde *וְאִם* dixeris: repugnat et vocis notio, et perpetuus scripturae usus, et linguarum, quas naturalis gentes edocuit ratio, harmonia. Recte Lutherus: *Isch mo es allein steht ohne ein Weib, heist es nicht schlecht ein Mannsbild; sondern einen Ausbund und fürnämlich Mann.* l. c. p. 173. Vnde et excellenter vertit: ich habe den *MANN* den Herrn. 8) Altius itaque quid respiciat necesse est pia mater, dum *infantem* *וְאִם* dicit, id quod in capitis serpentini contritorem egregie quadrat, ut pote qui vnice inter homines *a natiuitate VIR* est: eumque dum absque determinatione *ה* demonstratiui simpliciter *virum* dicit, per additum *אֵת - יהוה* determinatius vtique designat: ut *אֵת* proinde, inter duo nomina positum, non aliter hoc loco, ac nota quarti casus, valeat exponi.

§. XI.

Sequitur *sextum* argumentum, perpetuum vrgens scripturae usum, cui particula *אֵת*, voci *יהוה* iuncta, non alio vnquam ac *accusatiui* adhibetur significatu. Laborem non detrectauimus, tametsi molestissimum; et loca, quantum inuestigare potuimus, comparauimus omnia: sed ne vnus quidem se obtulit, in quo *אֵת - יהוה* idem diceret ac *per Deum*, aut *cum Deo*. Vide *Gen.* XXV. 22. c. XXIX. 35. *Exodus.* XVII. 2. *Num.* XVI. 30. *Deut.* XXXI.

XXXI. 12. *Ios.* IV. 25. c. XXII. 5. c. XXIV. 14. 16. 22. *Iud.* II. 10. 12. c. VIII. 34. I. *Sam.* II. 12. c. III. 7. II. *Sam.* VI. 9. c. XIV. 12. c. XV. 8. I. *Reg.* III. 3. c. IX. 9. c. XIV. 15. c. XV. 30. c. XVI. 15. 28. 35. c. XVIII. 3. 12. c. XXII. 1. 54. II. *Reg.* III. 11. c. IV. 1. c. VIII. 8. c. XVII. 11. 25. 28. 32. 33. 34. 36. 41. c. XXI. 22. c. XXII. 13. 18. II. *Paral.* VII. 22. c. XI. 14. c. XV. 12. XXII. 9. XXIV. 20. 24. XXVIII. 6. 25. XXXIII. 15. XXXIV. 21. 33. c. XXXV. 3. *Iob.* I. 7. *Pf.* II. 11. XVI. 7. C. 2. CIII. 1. CXLVI. 1. CXLVII. 12. CXLVIII. 1. *Prou.* III. 9. *Eccl.* VI. 1. VII. 12. VIII. 13. XI. 9. c. LXII. 6. 9. *Ier.* III. 7. 19. c. III. 21. c. X. 21. c. XX. 13. XXI. 2. XXVI. 19. c. XXX. 9. XXXI. 34. XXXIII. 11. et sic porro. De hebraismo, *ambulare Deum*, *eth Jehouah* *Gen.* V. 22. iam dictum est §. II. IX. Ita et *servire Jehouam* *Exod.* X. 7. *oblivisci Jehouam* *Iud.* III. 7. I. *Sam.* XII. 9. vsuuenit. Vnicus obverti posset locus I. *Sam.* XXV. 29. et ligata erit anima Domini mei in fasciculum viuentium אלהים יהוה Sed nihil impedit, quo minus et per adpositionem vertamus: *ligata erit in fasciculum viuentium*, ipsum quidem *IEHOVAM, DEVM IVVM*. So wird deine Seele seyn als eine eingebundene in das Bündlein der Lebendigen, den Herrn deinen Gott, eadem ratione ac *Ier.* XVII. 13. dicitur: *dereliquerunt fontem aquarum viuarum יהוה אלהים IEHOVAM*. Iure itaque nostro ex perpetuo hoc scripturae concentu explodimus dissentientium temeritatem, qui pro insigni suo beneplacito אלהים יהוה in hoc nostro loco siue *per Deum*, siue *cum Deo* exponi postulant, a qua tamen acceptione sapienter abstinet spiritus sanctus, ne quandam causae instrumentalis speciem Deus incurrat. Compara dicta §. VI.

§. XII.

Septimum argumentum adtentā consociationis *vocis utriusque adeo notabilis* *איש* et *יהוה* nobis praebet consideratio. Haftenus in descriptione creationis huius mundi et commiserationis erga lapsos, vocibus vsus erat Spiritus Dei, quibus personarum exprimitur pluralitas, nec tam personaliter quam essentialiter describitur Deus. Nunc nec *אלהים* dicit, nec *יהוה אלהים*, sed a locutione hucusque vsitata recedit, dicitque simpliciter *eth Jehouah*, quo persona toties diuina distinguitur. c. XIX. 24. *Exod.* XXXIV. 5. *Num.* XXVI. 24-26. *Deut.* VI. 4. Similiter et naturalem deferit loquendi rationem, dum infantem recens natum *איש* *virum* adpellat. An casu haec ita euenisse somniaueris? Desideras rationis sufficientiam? Hanc nostra dat interpretatio, qua demiranda idearum declaratur connexio: nec e longinquo petimus, sed ex statu puerperae, inter primos partus dolores primam cogitantis euangelii consolationem. Partu se iam possidere, cuius desiderio flagrabat, semen existimat mulieri promissum: is a natiuitate *איש* est; is personaliter Jehouah dicendus est. En! ita nexu plane demirando omnia concinunt. Renuunt dissentientes: sed ad expositionem delabuntur, cui et notio *vir* repugnat, et particulae detorquetur potestas, et orationis flumen turbatur, et diuina in vocis delectu negligitur sapientia, et in qua fluxa sunt omnia. Dictitet nunc ratio, quatenam sit conuenientior?

§. XIII.

Octauum ita nobis panditur argumentum, quod ex praerequisitis, vti dicunt, exegeticis disputat. Sensus pos-

possibiles vbi grammatica exhibuit, de eligendo praecipit. Hermeneutica, eumque commendat fortius, qui circumstantiis *personae, temporis, rei, adfectus*, respondet exactius, dum natiuae verborum potestati inhaeret tenacius. Diuinae imaginis iacturam in agro, quem maledictio depressit, inter tot vitae calamitates eo usque iam experta fuerat pia mater; vt hominem exuisse censenda sit, quodsi pectore adeo obdurato nullum plane circumspexerit conscientiae vulneratae remedium. Deus, misertus homines, cum aeternis diabolum addiceret cruciatibus et inimicitiae poneret monumentum, pro misericordiae suae diuitiis tantum abfuit, vt in declarando primae consolationis euangelicae sensu se praestiterit, vt scholam potius sacrificiorum aperuerit, et solatium de semine mulieris promissionem fidei exposuerit religiose spectandam. Nec adeo torpet natura, vt solatia negligat, vbi vrit afflictio. Inter dolores itaque primi puerperii, quibus parturientes anguntur, intensissimos, impletas vidit maledictionis minas, quas per aliquot iamdum menses, dum in vtero gestabat, et praesensit et horruit: nec fieri proinde potuit, quin et eadem ipsa, qua per istud tempus molestias solata fuit, mentem subierit consolatio; vt ita per adfociationem idearum, imaginum, et adfectuum altius quid cogitasse censenda sit, ac quod *sexus masculini prelem* enixa fuerit. Quae igitur per principia grammatica inter sensus possibiles palmam praeripit nostra interpretatio; et regulis commendatur exegeticis: vnde praepostere agunt dissentientes, dum, ad argumenta vbi ridet grammatices, quae tamen contemptum sui non ita deflebit vt inultus puer, et exegetica posthabent.

§. XIV.

Subiungimus *nonam* demonstrationem, quae *emphasin* tuetur verbis primae generis humani puerperae, quibus et primogenitum denominat, et inter primos puerperii cruciatus exclamat, notanter a spiritu s. adseruatis, non denegandam. Pone dissentientium, quas in voce *non* quaerunt, argutias; *sexum*, ut volunt, designauerit: totus certe effati neruus in eo consistet, ut *sexus masculini*, non *foeminini* sobolem, sibi in possessionem datam esse, emphatice exclamet mater viuentium. En! lepida mulieris altiora cogitantis fabulam, quam ne quidem sub stramineo tegmine luderet olitoris vxor, nec dignam reputaret, quam ad posteritatem transcriberet quisquis sit, siue ingenii veruecini historicus. Ich besitze ein Bübgen von dem Iehouah. An istae forsan ludicrae interpretationis crepundiae talem verborum meruerint torturam, ut superciliose adeo riderentur argumenta grammatica, et significatus intruderentur aut plane conficti, aut certe inexpectati?

§. XV.

Sed deueniamus ad dissidentium ratiunculas, ut quibus de causis nostram repudient exegesis, percipiamus. Nouis certe exinde fulcris firmabitur nostra interpretatio. Etenim id iure postulamus nostro, ut legitime disputent; non e regno possibilitatum, quicquid libuerit, occinentes: sed ut argumenta proferant vrgentia, et, *qua necessitate* a naturali et consueto verborum significato, et interpretatione tot rationibus suffulta, discedere adigantur, luculenter demonstrent. Nec vrgens praeterea

dici

dici poterit necessitas, cui diluendae vel hypothesis conciliatrix sufficit; ut pote quae demonstrationis exinde vim obtinet.

§. XVI.

Primum, quo partis aduersae defensores contranituntur, argumentum, ex particulae *ἢ* *ambiguitate* desumptum est. Sed esto! omnes ipsis concedantur particulae significatus, *a*, *per*, *coram*, *cum*, et quoscunque addiderint: quid inde lucrabuntur? Significatus erunt possibiles: sed in constructione cum verbo activo, actum quidem signante transeuntem, et inter duo nomina, cuius prius immediate cum verbo cohaeret et vaga adhuc vox est, aut nunquam prorsus, aut rarius saltem obtinebunt. Famosior ergo remanet et usitatissima particulae acceptio, quod *accusatiui* nota sit: aduersus quam ex sola possibilitate quam misere disputetur, vel tonfor perspexerit. Excipit DRVSIVS, quod ad designandam quarti casus notationem particula duplicari, et simul voci *ἢ* praefigi debuerit: sed abunde confutauimus §. VII. nec aliud quid inde conficietur, nisi quod aequae possibilis fuerit et altera constructio; qua vero nostrae nihil derogatur. Sed prohibuit adfectus, ne duplici loco poneretur particula, cum vno sufficeret. Figuram in oratione adfectuum, quae dicitur asyndeton, ecquis ignorat?

§. XVII.

Instant dissentientes, et ad alteram piaec matris in natiuitate *Sethi* professionem nos attendere iubent c. IV. 25. qua in haec verba erupit: *posuit mihi Elohim semen aliud: vnde et in partu Caini* eodem sensu exclamasse censenda

D

fit:

fit: *possideo virum a Jehouah*, seu quem *Jehouah* mihi posuit. Sed vt verum fateamur, argumentum hoc est a baculo ad angulum. Quae quaeso consequentia? Eua, *Sethum* enixa, celebrat Deum, qui aliud semen ipsi posuerit: ergo particulae *nx* deferendus est significatus famosior, qui septuagies septies in proxime connexis iam obtinuit, et vnice obtinuit; vocis *wn* destruenda potestas, et sic porro: ne alio ac eodem in partu *Caini* sensu dicatur exclamasse? Certe diuersa fuit circumstantiarum in partu vtriusque ratio, primogeniti nempe hominum et Sethi: neque immo in huius natiuitate protenuangelii adeo immemor fuit pia mater, quin notabili vocis *yn* expressione ad *seminis* gratiosam promissionem respexerit. Quid, si argumentum inuerteremus? Primogenitum enixa se *virum Jehouam* partu acquisiuisse prima vice exclamat mater Deo confisa: gaudii intempestiui vanitatem experta, cum Abel ipsi nasceretur, de *vanitate* posthaec nomen mutuatur tandem confirmatior et de semine mulieris collectiuo et monadico distinctius edocta, in natiuitate Sethi *semen* sibi aliud positum exultat, cuius posteritate suo tempore adimpleatur promissio! Anne dignior longe nostra haec est connexio? Idem dicendum de argumento *Riueti*, qui exempla mulierum accersit, benedictionem partus quae Deo tribuerint. *Gen. XXIX. 31. 32. 34.* Has dicit exemplum Euae imitatas: concludit, non alium esse verborum in puerperio primogeniti hominum sensum, ac *possideo puerulum a Jehouah*. Risum quis teneret, dum ita philosophantur homines, qui tanto nobis supercilio argumenta exprobrant grammatica!

§. XVIII.

Virgunt *tertio* accentum tiphchah ad vocem אִישׁ collocatum, in cuius locum accentus coniunctivus substituendus foret, si nexu adpositionis voces אִישׁ et יְהִי se respicere statuendum sit. Sed dudum responderunt nostrates: regulam hanc non ita esse uniuersalem, ut nunquam ponatur tiphchah, ubi est vocum per adpositionem coniunctio. Prostant exempla, in quibus nomina hoc quidem accentu notata, eodem modo cum subsequenti per אֶת copulantur, ac nostrum אִישׁ cum voce יְהִי *Ionae* II. 2. *Ezech.* IV. 1. Accedit, quod accentus distinctivus tiphchah non praecise ideam seiungat; sed pronuntiationis celeritatem, interposita saltem distinctionis mora, nonnumquam emphatice retardet. Ita *Gen.* I. 16. וְאֵת הַכּוֹכָבִים *et stellas*, tiphchah adeo in voce אֵת ponitur, cuius tamen immediata est cum הַכּוֹכָבִים connexio: quam emphasin egregie expressit Lutherus: Dazu auch—die Sterne! Adde c. IV. 11. ubi adfectus in voce וְעַתָּה per tiphcham moram ponit, quasi animo commotus subsisteret adhuc iudex, dum sententiam dicit: ET NVNC—*maledictus tu sis!* Inuertamus itaque argumentum, et ex ipsa accentuatione verborum deducamus emphasin; interpretatione, quae ad vulgarem reducit loquelam, non ita inepte eneruandam. Exemplum illustre habemus in verbis moribundi Iacobi *Gen.* XLIX. 18. לִישׁוּעַתְךָ קִיַּיתִי יְהוָה, quo loco itidem per accentum tiphchah in voce *salutes tuas* orationis retardatur impetus, et meditativus subsistit adfectus, tandemque in subsequencia prorumpit: *Salutes tuas---expecto Jehonah!* Nec ovum ovo similis est, ac locus *Ier.* XVII. 13. non solum verborum tenore et constructione, sed et accentua-

tionem, nostro respondet: עֲזָבוּ מִקּוֹר מַיִם-חַיִּים אֶת-יְהוָה *deseruerunt fontem aquarum viuarum* — *Eth Jehouah*, vbi itidem in voce תִּפְחָחֵב *tiphchab* est *distinctius*, nihil impediens, quo minus subsequencia *Eth Jehouah* per adpositionem nexu immediato cohaereant. Nunc colligamus, quae disputata sunt. Mater, religiosa feminis promissi expectatione effervescentes, in puerperio primogeniti hominum, tota mente concitata exclamat קָנִיתִי אִישׁ; et *Virum dum* nominat, meditabunda subsistit, mysterii velut magnitudine percussa: sed soluit moram spes veracitati Dei promittentis innixa, vnde mox tota in admirationem rapta subiungit, *Eth Jehouah!*

§. XIX.

Digrediuntur diffidentes ad argumenta theologica, et *quarto* tantam cognitionis de Seruatore mensuram in istam cadere mundi periodum, inficiantur. Respondemus a) mirando, quod viri doctissimi, haec dum inficiantur, sensum tamen communem isti adhuc periodo largiantur. Oedipo non opus erat, vt semen mulieris caput serpentis contritum, hominem fore cognosceretur, cum tot verbis dicitur *mulieris semen*. Diaboli deuictionem, a quo deuicti erant, nudi hominis non fore opus, exigua mentis sagacia colligebant: quid mirum proinde, quod *virum* diceret Heua. Et quis crederet in articulo fundamentalis primario de redemptione per sanguinem filii Dei, adeo sibi relictos fuisse homines a Deo, qui mortem peccatoris se nolle iuramento firmavit, vt nulla prorsus reuelatione agnum cognouerint a borigine mundi mactatum? b) Petunt ergo dissentientes quod in principio est, nec boni, vt decebat, adimplent interpretis officium, cui rationes vt proferat

ferat *urgentes* aduersus exegefin tam grammaticae quam hermeneutice demonstratam, iure nostro imposuimus. γ) Inuertimus itaque argumentum, et hypothefin, quam opposuimus, conciliatricem eo ipso reddimus inuictam. Ad declarandum articulum fundamentalem primarium, quod opus erat, peregit Deus, nec homines fuit pecorum more palari. Absque cognitione redemptionis Dei uirilis fides irrita erat: requirebatur reuelatio: habuisse coniicitur Eua: adparet actualis cognitio ex eius professione, si regulas iustae interpretationis sequaris: An ideo cum ratione, negando ita surrexerit sententiae aduersae patronus? An argumentis ita urgentibus demonstraerit, quod debebat?

§. XX.

Hoc extremo dum nihil proficiunt dissentientes, ad alterum delabuntur; crassam Matriarchae exprobrantes ignorantiam, quod Messiam *mulieris*, non viri semen futurum, nulla prorsus cogitatione animaduenterit. Sed paucissimis respondebimus. α) Si *Maria* post quatuor immo millenaria non attendit, Messiam virginis fore filium, respondens angelo: *πῶς εἶπαι ἴσθῃ, ἐπεὶ ἀνδρὰ καὶ γυναικὰ* Luc. I. 34. *Henae* facilius condonabitur. β) Nec *fundamentaliter* ideo errasse censenda est, ut pote cui ignorantia erroris tam temporis fuit *orthodoxia*. Moralitas erroris a veritatis negatione pendet. Ignorantia proinde nondum error est. Messiam agnum fore immaculatum et ab omni peccato immunem, agnouit: sed ideo requiri, ut virginis illibatae sit filius, nondum cogitauit, nulla adhuc reuelatione accepit, non negauit, nec in eo proinde errauit. Acute hoc iam vidit B. LUTHERVS in *Comm. in Genesin* ad h. l.

Hanc sententiam, quod semen mulieris debeat esse semen virginis, primum Iesaias ostendit, qui dicit: *Virginem parituram*. Deinde in N. T. explicata est ab angelo. Quare non dubito, mysterium hoc multis sanctis non esse intellectum, qui quidem expectarunt Christum nascendum in hunc mundum de foemina, et liberaturum humanum genus: sed modum natiuitatis nesciuerunt. Hac generali cognitione contenti fuerunt, et saluati sunt; etiamsi nescirent, quo modo nascendus et saluandus esset.

§. XXI.

Supereft sexta obiectio, quae omnium iudicatur grauiſſima. Exaggerant idololatriam, quam commiſſet Heua, dum Cainum, quem pro viro Jehouah ex noſtra interpretatione reputaſſet, diuino, vt debuiffet, honore fuiſſet proſecuta. Mire hic rhetoricantur, non tantum qui Ioannis Caluini tuentur partes; ſed et ex noſtris ſcholae Calixtinae Theologi: quin immo dubii difficultate eo ſe adduci paſſus eſt acutiſſimus ſcripturae interpres, SEB. SCHMIDIUS, vt nouam circumſpiceret exegeſin, capite ſequenti nobis examinandam. At virorum eruditiffimorum quantumuis aeſtimemus acumen et merita: leuior tamen videtur, quae ipſos anxio, dubitatio, et faciliiori opera diſcutienda. Nimirum a) de idololatria nihil prorsus tradit ſcriptura: nec cauſa proinde ſubeſt, vt Heuae imputetur. β) Etenim num probabili ſaltim ratione, an quadam animi plene perſuaſi confidentia, ſe virum poſſidere Jehouam iudicauerit, nondum liquet. Prius a veritate propius videtur abeſſe: at vero tum nec locum inuenit cultus religioſus; remanſit enim in tanta adhuc laetitia nonnihil dubitationis, quo ſiſtitur voluntatis inclinantis determinatio, vt vltiora expectentur. γ) Po-
nas

nas autem posterius; sed et gaudii cogites intensissimam commotionem: haec in adfectu aliquamdiu subsistit, nec statim ad ratiocinia et conclusionum evolutionem delabitur. 1) Quid? si Deus cultum impediisset erroneum, ut pote qui cum prisci orbis hominibus modo saepius sic egit extraordinario. Ita dehortatus est Cainum, Abimelechum, Abrahamum: cur non et Heuam? 2) Sed concedamus viris doctissimis, quae volunt. Esto: Heuam filium, quem virum Iehouam existimabat, adorasse. An idololatriam commisit? Minime gentium! Non errauit in thesi, nec creaturam loco creatoris colendam, pectore a vero Numine auerso, iudicauit peruerse; quod est idololatrae *Rom. I. 19--25.* sed error in hypothesisi substituit, et perperam idololatriae signatur infamia. Comparemus hic exemplum diui IOANNIS, qui ad pedes angeli, quem Iehouam existimauit, *deuoluitur adoraturus. Apoc. XIX. 10. c. XXII. 8. 9.* Ecquis seruum hunc Iesu Christi criminis idololatriae arguerit? Sed in pari reatu forent, *Iohannes* ob idololatriam attentatam, *Heua* ob consummatam; si error in persona idololatram effecerit! 3) Non itaque relinquitur dissentientibus nisi coniectura, quae coniecturis eliditur. Desistant ergo a terribili voce *idololatriae* et *erroris fundamentalis*, quam siue malae causae impetus, siue minus oculata protrahit pietas. Discant vero, qui istiusmodi coniecturis siue militant, siue turgent, quod prudentiorum se exponant contemptui, ubi inter argumenta *urgentia*, qualia aduersus nos proferre debebant, collocant.

§. XXII.

Nouae *Iac. Gussatii* sententiae non est ut immoremur. Sufficit recitasse, sed ipsius verbis recitabimus:

Sensus

*Sensus inquit eius erat: se iam possidere Virum, qui sit suus, cuius ipsa sit Domina. Nempe respicit ad illud dominium viro attributum in mulierem Gen. III. ita ut nullum hactenus virum existentem viderit, nisi qui eam ut Dominus subditam haberet. Iam filio nato sese solatur illa respiciendo virum, non qui ei, sed cui ipsa imperitandi ius haberet, tanquam mater. Liberi enim sunt parentum mancipia, donec legitime emancipentur. Quis non rideat imperandi pruritum, quem piae matri affingit Gussenius, ita quidem operosum, ut vel inter partus dolores solatium praestiterit efficacissimum. Accedit stupida verborum Dei interpretatio, quam nova haec exegesis supponit, quasi unicuique masculo se subiectam fore existimasset mulier. Nec pietas in Deum permiserit, ut iurum eorundem in filium cum supremo Numine se factam esse participem, et diuisum cum Ioue obtinuisse imperium fabulata sit. Neque vis verbi קנה exegeseos absurditatem excusat: non enim praecise possessionem cum imperio coniunctam signat, ut patescit ex *Prou. VIII. 22.* vbi de sapientia hypostatica adhibetur. Ut nihil dicamus de argumentis, nostram quae tuentur interpretationem, Gussertianam profligantibus, inprimis §. VII.-XIV.*

§. XXIII.

Tandem, ut riui claudantur, sententiae quoque novitas aduersus nos vrgetur. Dicunt, nulli adhuc *Patrum* ecclesiae istiusmodi in mentem venisse expositionem: versiones tam Iudaeorum, quam Christianorum usque ad reformationem producant, a nostra alienas: contortae exinde

* Gussertium ex instituto refutauit A. u. V. Testamentes, Sc. LXXII.
 ALETHAEVS in der gründlichen T. VI. p. 71s.
 Erläuterung der dunklen Vertes

exinde interpretationis culpationem in nos coniiciunt. Sed salua res est. Etenim 1) Quod ad Iudaeos attinet, dogmatum corruptioni peruersisque de Messia opinionibus tribuendum est, quod acutius non viderint. Pie et grauitur hanc in rem b. Lutherus: Ich weiß fürwahr, die ärgsten Juden, wenn sie glauben könnten, oder müßten die Wahrheit der Sprachen sonst bekennen, so würden sie also sagen: ja ihr verfluchten Goyim, wenn das wahr wäre, daß des Weibes Saame Gott und Mensch sollte seyn; so wüßten wir selbst wohl, daß der Text sich aus der masen fein drauf reimet. 2c. l. c. p. 172. b. 2) Nec testem nostrae sententiae ex Iudaeis, vt vnanimi alias consensu ad eum prouocant viri eruditissimi, *Jonathanem Ben Vsiel* producimus, cui vulgo chaldaica Pentateuchi tribuitur versio. Primus hoc ariete pugnauit D. CHRISTOPH. HELVICVS, supra iam §. I. nobis laudatus, *Diss. cit §. XV.-XVII.* Sed vt taceamus paraphrasin hanc auctoris esse *longe recentioris*, vt post alios docte animaduertit Ven. D. IO. GOTTL. CARPZOVIVS:* nec ipsa quidem auctoris fabulosi sententia conuenit. Verba sic habent: *Et Adam cognouit Heuam, quae erat desiderans illius angeli, et concepit et peperit Cainum, et dixit קניתי לגברא ית מלאכא Acquisiui virum cum angelo illo Jehouae.* At angelus ille ex Ionathanis mente non est Messias: sed *Samael*, quem concupiuit ex *Gen. III. 6.* et vidit mulier *SAMAELEM*, cum quo Heuam concubuisse, et ex eo concepisse Cainum, Iudaei fabulantur.** 3) Meliori iure huc accersitur suffragium *Cabbalae*, ad quod PELLICANVS iam prouocauit,

E

uit,

* In *Critica S.* p. 446. adde IO. MORINVM in *Exerc. Bibl. L. II. Exerc. VIII. c. II. p. 321.*

** Compara viri cl. IO. PETRI SCHWARZII, *Seminarii Theologici,*

quod Rudolstadtii non ita pridem adornauit munificentissimus Princeps, nunc Inspectoris meritissimi, *Diss. ad b. l., sub tit: explicatio Versionis Ionathanis B. Vsiel. Ien. 1739.*

uit, excitatum a IO. REVCHLINO de *arte Cabbalistica* L. I.* Ita enim Heua ingenti et incredibili gaudio perfusa, quod putaret ei mox Salvatorem esse natum, hoc traditur sensu exclamasse: *acquisivi virum illum quatuor litterarum*, quas litteras iam pridem ab angelo receperint. 4) Patres faniora non dedisse, ac a Iudaeis cum linguae hebraeae cognitione acceperunt, mirum non est: vt nihil dicamus de paucitate et infirmitate Patrum Hebraizantium. 5) Esto itaque, nouitatem nostrae interpretationi iure obiici: veritati certe scripturariae, vbi demonstrata est, non officit nouitas. Irritum foret scripturae scrutinium, cui ad finem vsque dierum diuino adstricta est mandato ecclesia, vbi noua luce non concederetur abditos inspiciere veritatis coelestis thesauros. Tantum igitur abest, vt hac nouitatit exprobratione nostram dissentientes onerare valeant sententiam, vt in tanta potius argumentorum luce, suam erubescere debeant caecitatem.

CAPVT SECVNDVM

QVO SENTENTIAE RECTIVS SENTIENTIVM

AD SIGNIFICATVM PROPRIVM VOCIS קִנִּי

REVOCANTVR

§. XXIV.

Pergimus ad *alteram* interpretum classem, Messiam *Spandov* in his quidem Heuae verbis, vindicata particulae *ne* potestate, nobiscum agnoscentium; ast, vbi de actualis possessionis persuasionem erronea cum b. LVTHERO inter-

* Subiunctum vide PETRI GALATIENSIS operi de arcanis *catb. Veritatis* p. m. 446, ed Bas. 1561.

interpretamur, discedentium. Haerent hi in voce קנין, cuius *alii* radicem mutant et significatum; *alii* non de propria sed spirituali possessione exponunt; *alii*, retenta vocis proprietate, de possessione inchoata per inchoatam generis humani propagationem, interpretantur. De singulis *seorsim* dicemus.

§. XXV.

Radicem קנין *possedit*, et significatum *possessionis* in nomine קנין obuium, noua expositione deseruit b. D. GVST. GEORG. ZELTNERVS, Theologus quondam Academiae Altorfinae meritissimus, deducens potius a rad. קנין *Kinne, ZELAVIT*; cuius formam in Kal adhuc superesse putauit in hoc ipso quidem nostro textu. Sensus, vt eius verbis declaremus, hunc facit: Ich trage mit Eifer ein Verlangen nach dem Manne dem Herrn.* Sententia plane peculiaris est: sed quoad vocis קנין deductionem, radicem eandem saeculo iam vndecimo ob oculos habuisse videtur GEORGIUS CEDRENVS, in haec verba scribens: τὸν πρωτότοκον ἀνομάσας, Καὶ, ὁ ἐστὶ ζήλος. Ὁ καὶ ζήλωσας ἀνείλε τον ἀδελφον αὐτου Ἀβελ. *Primogenitum appellauit Cain, quod est Zelus: Zelosus enim interemit fratrem suum.*** Obstant vero, quo minus sententiae Viri beati subscribamus, rationes sequentes. 1) Petit, quod in principio est: nec sufficit, quod dicat, formam coniugationis Kal superesse in nomine קנין *Num. V. 14*. Complura enim dantur nomina, quorum radices scripturae non sunt vsitatae. 2)

E 2

Sed

* In Bibl. Gloss. Addit rationem: der meynte sie, sollte sie noch mehr erfreuen, als dieser natürlicher

Weise gebohrne und erzeugte Sohn.

** In Compend. Hist. fol. 209, A. Edit. Parisiens. 1647.

Sed largiamur, formam in *kal* non adeo esse inusitatam: repugnat tamen *forma in textu obuia*. Tunc enim prima singularis praeteriti scribenda foret קנאתי *Kanathi* per נ* aut in *Piel* קנאתי *Kinnethi*: sed scribitur קניתי *Kanithi*. 3) Nec ad permutationem formationum in verbis נה"י et נ"י manente eadem significatione consuetam, ex §. XLIII. obs. 3. *Gramm. Danz.* prouocare licuerit: hoc enim effugio non nisi urgente necessitate uti conceditur; quae vero h. l. non obtinet. 4) Accedit quod verbum קנא *Zelauit*, quando in bonam partem vsurpatur, cum particula ה con-
struatur, nunquam vero cum particula נא, nec immedia-
te cum nomine obiecti. 5) Nihil adiuuatur vocis קן de-
ductio a radice *dubia et inusitata*: Nam קנא *Kanna* dici de-
buisset, non *Kain*: deriuata etenim ut plurimum sicut sig-
nificatum, ita et coniugationem suae originis sequuntur. 6) Ipse vocis significatus sententiam Zeltnerianam destruit. Zeli enim ideam dum exprimit, aut personas respicit, quas aemulando superare volumus, aut aduersus quas Zelus exardet. Nunquam vero *obiectum* signat Zelo *acqui-
rendum*; nec idem proinde est, ac eine Sache ereisern wollen: ut perperam ideo Vir beatus hunc sensum faciat: Ich ereis-
fere den Mann den Herrn; quod verba eius sine dubio vo-
lunt: ich trage ein eifriges Verlangen, nach dem Manne dem Herrn.

§. XXVI.

Sunt et Viri eruditi, qui denominationem *Caini* aliunde petunt; ipsam vero radicem קנא *possedit*, in ver-
bis Heuae retinentes. Sententiam hanc pluribus non ita pridem ornare studuit IO. CHRISTIANVS GENSELIVS,
Eccle.

* In *Gramm. Danz.* §. XLIX, m. II, n. I, a.

Ecclesiastes Annaebergensis, nomen *Kaini* deducens a rad. *קין* lamentari, hoc quidem, ut verbis eius efferamus, nexu: *Profitetur Eva, quod hic ipse filius magno dolore et lamentatione editus sit talis, qualem praedixerat Deus c. III. 16. quemque habeant a Deo et per Deum, i. e. ipsius auxilio enixa sit.** Si peculiaris observationis laudem huic tribuit inuento vir clarissimus, fallitur egregie: dudum enim in hunc modum deduxit LVDOV. de DIEV.** nec adeo ignotus est *Pseudonymus* eruditus, qui sub nomine quondam *Eliae Germani* sententiam ecclesiae Lutheranae nouis acrius oppugnavit telis, nominis *Kain* significatum a radice *קין* deplorare eadem mutuatus, nostratium deriuatione itidem explofa: quem ideo scripto peculiari depexum dedit Philologus immortalis, IO. ANDR. DANZIVS.*** Nos, quae monenda sunt, paucis complectemur. 1) Paulo confidentius agit, ac par erat, vir eruditus, dum in exponendo Hebrae triuerbio sententiam PARAEI recoquit, particulam *נָא* eodem detorquens, ut signet *a Deo* siue *per Deum*. Sed cramben istam nauseant omnino, qui sanioris palati sunt; eiectam a nobis c. I. cuius argumenta hic repetantur. 2) Impingit interpretatio in regulam tritisimam: *nomen proprium, cuius impositionem tradit scriptura, semper deriuandum esse ab illis vocibus, quibus per connexionem inest determinandi ratio.* vide Gen. V. 28. 29. c. XVI. 11. c. XXVI. 32. 33. c. XXXV. 18. Matres, ubi filiis nomen sermocinando imposuisse leguntur, verbis nunquam non sistuntur

E 3

tur

* In Obs. Sacris, quibus varia scripturae loca dilucidantur, obs. II. p. 17. seqq. Lips. 1733.

** In Critica Sacra p. 6. edit nouae Lugd. 1693.

*** In Diss. de Nomine Caini. Ienae 1682. Extat in Thesouro Dissertationum Mentbeniano. Amst. 1701.

tur a Spiritu S. vſae iſtiusmodi, quibus denominationis ratio continetur. Ita Heua v. 25. *Setho* nomen tribuens, *שֶׁתְּ* edixit, quia POSUIT *mibi dominus aliud semen*: unde POSITVM adpellat. Plura vide Gen. XXIX. 32. 33. 34. 35. c. XXX. 6. 8. 11. 13. 18. 20. 24. Exod. II. 10. Nec exemplum nominis ita fermocinando a matre impositi, proferetur in contrarium: nec ratio adparuerit, cur nexu adeo immediato verba recitentur, nisi nominis inde determinatio petenda sit. Suppeditat hanc vox קְנִיתִי: temeritas est, vbi in formatione negligitur. 3) Male concludit Vir eruditus, Cainum tunc יָהֵא denominandum fuisse, quodsi matris verba denominationis originem recluderent. Cur non ab altera triuerbii parte iure eodem potuerit denominari? Sic itidem a verbo שָׁמַע *audivit* desumpta est *Simeonis* adpellatio Gen. XXIX. 33. 4) Deriuat vir clarissimus nomen קָן a rad קָן: cuius *possibilitatem* non negamus. Ast haec in determinanda nominis formatione non sufficit, praesertim vbi connexio eam respuit. 5) Sugillat nostram deriuationem a voce קְנִיתִי, cui totam contrariari linguae sanctae analogiam, non sine insigni figurarum rhetoricarum delectu, pronunciat. Sed salua res est: istam namque delicti grammatici exprobrationem iam depulit a nostris l. c. b. DANZIVS, cuius certe auctoritas nullo exclamationum sono tam facile euertitur. Sed rem ipsam aggrediamur. Ad formam תַּחְתִּי *Tachti*, quae est LXVII. *Parad. Danz.* dicitur קַנְהִי *Kanhi* et iuxta §. 29. et 48. m. 2. abiicitur ה, voce in fine crescente, cum quo simul iuxta §. 17. perit punctum praecedens, substituto chireck. Ita habemus קְנִי *Kani* per pathach, quod secundum §. 18. m. 2. conuertitur in kamez. Deinde per litterarum transpositionem

sitionem fit קין *Kain* per kamez: et vt oriatur forma consueta, qualis est בית, scribitur קין per pathach. 6) Ita citra difficultatem adparet, vnde nascatur, medium, et quo consule tertia radicalis abiiciatur: vox enim in fine crescit. 7) Litterarum vero *transpositio* eo minus virum eruditum male habere potest, quo frequentior est in nominum propriorum formatione; vt pote in qua analogiae grammaticae non adeo superstitiose insistitur. Sic ex verbis מיהוה שאלתי *Mejhouah schealtiv*, formatur nomen שמואל *Schmuel*. I. Sam. I. 20. Sic in voce ELIESER ex effato אליעזר *El esri*, per transpositionem litterae *Iod*, fit אביעזר *Exod.* XVIII. 4. Idem in formatione vocis IABBEZ ex verbis matris בעעזאבב *Beaezaebb*, litterarum posteriorum transpositione, euenit. I. Chron. IV. 9. 8) Nec est, quod transpositionem in formatione nominis proprii aut miretur aut indignetur doctissimus dissentiens, cum immo et in *adpellatiuis* obtineat. Vox קין *aestas* procul dubio est a rad. קצה *succidit*: nam qui a קין *nauscare* deducunt, regulas non tam sanae rationis, quae significatum vrget conuenientiam, quam formationis grammaticae, attendunt. Sed deducas ita a rad קצה, et videbis, ouum ouo non esse similius, ac nostrum קין a rad קנה.

§. XXVII.

Alterius sententiae, quae vocem קניתי in *possessionis* quidem significatu accipit, sed de *spirituali* exponit, SEBASTIANVS SCHMIDIVS auctor est: ita vero eam commendauit Schmidiana inter scripturae interpretes auctoritas, vt nunc fere communior dixeris. Mentem Viri beati, prout in Diff. cit. §. XXIII. ipse exposuit, verbis repetere iisdem liceat: *Existimamus, inquit, sanctam matrem*

matrem Euam, cum inter non exiguos partus dolores primogenitum suum peperisset, et masculum esse vidisset, recordatam fuisse promissionis, quod Messias totius generis humani redemptor certo venturus sit, Deus et homo, quem, quisquis vera fide possessurus esset sibi, saluandus esset: huius fideli recordatione se fuisse consolatam, et monumentum in nomine primogeniti, quod et posteritati et parturientibus solatio foret, vcluisse erigere: non quod ipsum filium existimaret Messiam, sed quod eum in fide et intus possideret nondum natum, suo autem tempore nascendum: hac promissione sibi facta se magis gaudere, hoc viro Jehoua se magis exultare, quam masculo sibi recens nato: ad cuius rei memoriam primogenitum ipsam dixisse **KAIN**, h. e. Jehouah est mea possessio. Arrisit ita haec expositio b. **AVGVSTO PFEIFFERO**, Theologo consummatissimo, ut eam thymo hyblae sibi dulciorem fassus sit; * eamque summe sibi commendasse Christianum Scriuerium, cum eum Magdeburgi inuississet, laudat b. **IO. IAC. SCHVD. TIVS**, qui et pluribus ornat elogiis: ** reiectaque Lutheri sententia, ut quae iniuriam faciat piae matri, reliquis omnibus praefert b. **HENR. BENED. STARKIVS** *** cui et nuperrime subscripsit b. **IO. IAC. RAMBACHIVS** * et b. **IO. REINH. RVSIVS** **.

§. XXVIII.

Antequam ad ipsum sententiae Schmidianae examen descendamus, tria praemonenda sunt. I. Sententiam Lutheri, quam nos defendimus, tantum abfuit, ut
eliminare

* In *Dubils Vexatis* Loc. XI. Opp. T. I. p. 19.

** In *Trifolio Philol.* p. 113.

*** In *Notis Selectis in Loca dubia et difficil.* V. et N. T. P. I. p. 22. 23. Lips. 1730.

* In *der Kirchenhist.* N. T. P. I. p. 126.

** In *Harm. Euang.* T. I. p. 140. conuenienter iis, quae iam tradidit in *Diss. II. de Somnio Pistorum Praefecti* p. 49.

eliminare voluerit vir beatus, vt potius aduersus RIVETI obiectiones mascule defenderit. II. At dubia nonnulla partis aduersae mente agitavit inquietius, de quorum accurata solutione desperavit. Vt igitur LVTHERI sententiam redderet expeditiorem, noua exegesi succurrendum existimauit, et notionem vocis קניתי *propriam* in *impropriam* conuertit. III. Sed ad dubia ista iam accurate respondimus, inprimis §. XIX-XXI. et quae leuiores adhuc restant, in sequentibus eo facilius elidentur. Interpretem itaque eximium, dum in sequentibus refutamus, magis nostrum habebimus, quam aduersum.

§. XXIX.

His praemissis *primum* argumentum aduersus *spiritualis possessionis* notionem, nobis suppeditat ipsa vocis קניתי potestas. Generatim enim, siue *possessionem* siue *acquisitionem* fundamentalem statuas vocis significatum, *proprium* quoddam possessoris innuit, circa quod ei competit disponendi facultas, siue ius vtendi. Ast ita Deus spiritualiter possideri non potest. Vis argumenti vt clarius elucescat, sequentia annotentur. I) Verbi קנה significatus fundamentalis est POSSESSIO, vt accurate obseruauit ipse Vir beatus: * notio *acquisitionis* est deriuatiua, posito consequenti pro antecedenti, aut effectu pro causa. Fit ista acquisitio a) vel per *emptionem* Gen. XXV. 10. c. XLVII. 22. 23. c. XLIX. 30 *Leuit.* XXV. 14. 28. c. XXVII. 24. *Deut.* XXVIII. 68. *Ios.* XXIV. 32. *Ruth.* IV. 5. I. *Paralip.* XXI. 24. *Ies.* XXIV. 2. 50. c. XLIII. 24. *Ier.* XIII. 1. 4. *Ezech.* VII. 12. *Prou.* XX. 14. vnde emere signat. β) vel per *occupationem* Ps. LXXVIII. 53. γ) vel per *vindicationem* et liberationem

F

Deut.

* In Diss. cit. de Fide Matris Hebrae §. 26.

Deut. XXXIII. 6. Nch. V. 8. δ) vel per *generationem*, quo noster hic locus *Gen. IV. 1.* solet referri. ε) Vel per *effectus intenti consecutionem* *Prou. XV. 32.* II. Ponas quamcunque *acquisitionis* speciem, ideam semper habebit adiunctam *proprii* cuiusdam acquisiti, de quo disponere valet possessor. Ita quidem liberi, per *generationem* qui acquiruntur, sub patria sunt potestate: quae emtione, occupatione et sic porro, in possessionem nostram transeunt, nobis *ita propria* euadunt, vt de iis penes nos sit disponendi arbitrium. III. Significatum *possessionis* si sumis, qui proprius est, fortius confirmatur notioni inhaerens disponendi facultas. Proprium enim quamprimum possessori cedit suo, cedit et ipsi vtendi ius. Hinc α) aut *dominium* exprimit *Gen. XIV. 19. Exod. XV. 16. Ps. LXXIV. 2. Ps. CXXXIX. 13. Cohel. II. 7. Ies. I. 3.* β) aut potestatem ex *subordinatione* oriundam. Ita maritus possidet uxorem *Ruth. IV. 5.* Ita et pater filium. Vnde *Prou. VIII. 22.* de hypostatica vbi adhibetur sapientia, *subordinationis filialis* non excluditur respectus, modo ab imperfectione humana liberetur. IV. Sed Deus *possideri* non potest, nec per *dominium*, nec per *subordinationem* et ius vtendi, nec proinde in possessionem acquiri. Loquimur vero hic de Deo *substantialiter* et *proprie* spectato, non *effectiue* et *tropice*. Dona etenim gratiae omnino possidere valemus: et ita Jehoua utique *effectiue* fit nostra possessio. At hoc loco de possessione Dei *substantialiter* spectati, sermo est: Heua enim, dum *virum Jehouam* se possidere dicit, *personam* innuit, et inter *personam primogeniti* et *seminis promissi* per oppositionem distinguit. Locus itaque ex Psalmis, quem vir beatus vrget, *Jehoua est mea possessio*, huc plane non pertinet.

V. Exciperent sententiae Schmidianae fautores, possessionem *spiritualem* non ita ad *corporalis* ideam conformari debere, cum acceptio sit metaphorica: sed sciant ex praeceptis rhetorices, significatum fundamentalem ita semper subiacere in metaphora, ut eo reclamante non possit iniuri similitudo. Ergo in possessione spirituali facultas spiritualiter disponendi per metaphoram ponitur omnino: nec proinde spiritualis Dei, substantialiter quidem spectati, obtinet possessio. VI. Deducimus exinde pro sententia Lutheri argumentum inuictum, ut corporalis possessio innuatur, ubi spiritualis locum inuenire non valet. Istiusmodi possessio Heuae competebat iure materno: filius enim eius erat per natiuitatem.

§. XXX.

Ex eadem vocis קנין potestate *secundum* elicimus argumentum. *Realis* nempe *et substantialis* requiritur *res praesentia*, ubi eam *possidere* dicimur: id quod de Messia *אשר* nulla ratione praedicari valet. Argumentum ut eo plenius perspiciatur, sequentia monemus. I. *Idea possessionis* relatiua est, realem obiecti, quod possidetur, exigens existentiam. Hanc si demas, chimaera erit et vana possessionis persuasio. Fiat inductio per omnia exempla, §. praecedenti ex usu scripturae a nobis excitata: et sole meridiano clarius elucescat. Possessio, tametsi non ubique dominium, ius tamen vtendi semper includit: sed rei non existentis nullus est usus, nulla vtendi potestas. II. Vidit argumenti vim, pro ea qua claruit perspicacia, ipse Vir beatus, §. XXVI. Diss. laudatae in haec verba scribens: *Ita POSSIDERI sine dubio potuit Messias Θεανθρώπος, antequam homo nasceretur. Etsi namque fides*

non excludit SUBSTANTIALEM PRAESENTIAM: non tamen in omni fidei possessione requiritur substantialis praesentia. Possideri itaque potuit in V. T. VIR JEHOVAH, ita ut secundum diuinitatem quidem substantiali praesentia praesens esset. Secundum humanitatem autem, quae nondum concepta et nata erat, substantiali praesentia nondum haberetur, sed in promissione adhuc teneretur. Quin et ipse vrget istam possessionis notionem, §. XXXI. exinde concludens: Si Eva possedit virum Jehouam, sequitur, quod Vir aliquis sit Jehoua. III. At Messias, ut est VIR JEHOVAH, seu Θεανθρωπος, tum nondum existit: nec prinde a matre potuit possideri. Non sufficit, quod tanquam Jehouam habuerit realiter praesentem: ut VIRVM enim, qui Jehouah sit, se possidere exultauit. IV. Dicis hanc esse fidei indolem, ut bona futura, insigni quadam πληροφορία, sibi siltat praesentia: ideoque virum futurum matrem in imaginatione fiducialiter habuisse praesentem. Non negamus, objectionem hanc eximiam prae se ferre veri speciem: quin immo totum sententiae Schmidianae robur ei innititur. Sed non deerunt, quae solide respondeamus. Nimirum α) idealem fidei Deo confisae possessionem, quae futura in praesentia conuertit, non omnino negamus: sed necesse est, ut tunc realiter existant, quorum vsus adhuc futurus possessori spirituali ut praesens cogitetur. Ita coelum iam fide possidetur: sed remotus est vsus, non coeli existentia. Possessio enim dum ius vtendi includit, vsum saltim admittit rei futurum, nequaquam rei ipsius futuram adhuc existentiam. Certe non sine insigni ακυρολογία tunc diceret possidere. β) Idealis rei futurae possessio ius praesens re subordinata vtendi infert. Hoc spiritualiter aut in filium habuit Heua, aut in liberatorem,

ratores, dum virum Jehouam se possidere professa est. Sed neutra ratione conuenit. Si possedit vt *filium*, possessio non est spiritualis: si vt *liberatores*, reclamationis idea, argumentis §. iam praecedenti allatis. 2) Possessio Viri Jehouae *spiritualis* est contradictio in adiecto, si iusta idearum mensura trutines. Possessionis correlatum mere est passiuum: in Deum non cadit patientis relatio.

§. XXXI.

Repugnat tertio sententiae Schmidianae constans et perpetuus scripturae vsus, cui *spiritualis possessionis* notio in verbo קנה prorsus noua est. Euoluimus omnia, quibus vox occurrit, loca: at ne umbram quidem huius significatus deprehendimus. Obiicies hic verba Ps. XVI. 5. citata iam a viro beato: *Dominus est mea possessio*: sed non ita sonat textus Hebraeus, vocemque קנה frustra ibi quaesueris. Peruolue vniuersum codicem, voces inuenies הלך, מנה, נהלה de Deo vsurpatas, קנה nunquam. Leuitarum portio נהלה dicitur Deus, habito respectu portionis in distributione terrae Leuitis negatae: nec *substantialiter*, sed effectiue ipsis portio est, prospiciendo nempe, ne reditus desint, qui aliis ex possessionibus suis promanant. E contrario Israelitae *passiue* dicuntur *possideri* a Deo, et *Dei possessio* audiunt. Exod. XV. 16. Deut. XXXII. 6. Sed non ita *passiue* possidetur Deus, nec vllius hominum audit possessio. Nos itaque stricte premimus scripturae significatum, quem SCHMIDIVS sine causa deserit, absque scripturae consensu in alienum mutat.

§. XXXII.

Quarto fiducialis possessionis ratio, si vel significatus possibilitatem viro beato largiamur, hunc tamen sen-

sum ex verbis Euae arcet. Etenim ad possessionem Viri Jehouah *spiritualem* requiritur vnio cum *humana* eius natura, ita vt perceptione effectuum gratiae per humanam eius naturam absoluator. Demonstratio adfertur non e longinquo petenda est. Nam α) essentialis possessionis *Jehouae* et *Viri Jehouae* in eo ponitur differentia: vt proinde, si non tam Jehouam, quam *virum Jehouam* possedisse dicatur Eua, ea non tam respectu solius diuinae, quam humanae potissimum naturae, eius possessione gauisa, statuenda sit. β) Dum virum Jehouam nominat, ipsum subiectum *θεουδωρου* possessionis statuit obiectum: quod, si effectiue respectu donorum sumas, *substantialiter tamen operans non potest excludi*. Nec enim dona dantur sine operatione substantiae. γ) Quodsi ergo Heua spirituali possessione *יהוה אלהים* amplexa est, substantialem eius *quae filii hominis praesentiam*, et gratiosam per *humanam* eius naturam operationem respexit: quae vero operari non potuit, antequam existeret.

§. XXXIII.

Sexto spiritualis istiusmodi *θεουδωρου* possessio *cum ratione fidei* fidelium veteris oeconomiae non facile conciliabitur. Etenim quae fides dicitur iustifica sensu *latiori*, quo vtriusque testamenti filiis conuenit, vt fiducialis apprehensio mediatoris in sanguine suo, sine qua non datur salus *Act. IV. 12. Ebr. IX. 15.* ea sensu *strictiori* factam actu per sanguinem Christi expiationem exigit, et ita *spei fiduciali* in mediatorem adhuc venturum, contradistinguitur. Videantur quae hanc in rem differuimus in commentatione paschali ad I. Petri I. 3. de *Regenitorum Spe Viua per resurrectionem Christi*; et locus inprimis attendatur, quem noua

noua ibidem luce declarauimus I. Cor. XV. 19 Si *unice per hanc vitam SPERAVIMUS in Christo*, phrasi quidem a conditione *fidei* veteris testamenti desumpta, vt sensus sit: si repudiata Judaeorum spe, nunc quidem mortua, in Christo exhibito fiduciam tantum posuimus nostram, fide viua credentes; miserrimi hominum sumus, vbi mediator exhibitus non resurrexit, et vana est, qua credidimus, fides v. 17. Quocum conferatur Eph. I. 12. Notanter enim ibidem credentes ex oeconomia Mosaica dicuntur: *οἱ ἐν τῷ Χριστῷ προηλπικότες qui ante in Christo sperauerant.* Adde Act. XXIII. 6. I. Tim. I. 1. c. IV. 10. Io. V. 45. Pro- na vero exinde colligimus consequentia, spem fiducialem fidei veteris testamenti formali sua ratione ita compara- tam esse, vt ideam possessionis spiritualis *τῆς Θεανθρωπίας* plane excludat. Quae simpliciter spero, ea nec idealiter pos- sideo. Ita spero resurrectionem carnis et corpus glorifi- catum: fides futura reddit praesentia: sed tantum abest, vt spiritualiter me iam possidere dicere valeam *corpus glori- ficatum*, vt omnium potius consensu verba iudicarer loqui inania, si possessionem ita SPEI attribuerem.

§. XXXIV.

Septimo repugnat vniuersa veteris oeconomiae ra- tio, quo minus *πληροφορία* ex spirituali Θεανθρωπίας possessio- ne prioris testamenti fratribus adsignetur. Nam α) vbi e- minus per typos ostendebatur Satisfactor, ita quidem, vt terribili cruoris adspectu sensus peccati et metus mortis excitaretur: ibi locum nondum inueniebat spiritualis pos- sessionis imperterrita fiducia. Hebr. II. 14. 15. Rom. VIII. 15. β) Vbi ob peccatum adhuc expiandum *τελειωτικῆς κατὰ συνείδησιν* nondum obtinebat Hebr. IX, 9. ibi possessio Θεαν-
θρωπίας

ῥωπή spiritualis, quae nullam relinquit peccati *συνείδησιν*, frustra statuitur. γ) Quae *πληροφορίαν* tanquam insignem noui testamenti praerogatiuam necessario infert, spiritualis fratris Jehouae possessio; ea fratribus veteris oeconomiae non potest adsignari: alias noui non esset praerogatiua. *Ebr.* X. 18. 19. 22. c. IV. 16. *Eph.* III. 12. δ) Qui spirituali possessione *θεανδραπτον* sibi iunctum habent, in eis Christus viuit, et vt *ευσταρκος* operatur: nec enim *θεανδραπτος* datur otiosus; nec fides otiosum apprehendit. *Gal.* II. 20. *Io.* VI. 56. c. XVII. 23. At et eadem haec est noui testamenti dignitas.

§. XXXV.

Octauo, si sanctorum percurramus exempla, desiderium, expectationem, acquiescentiam in Dei promissis, spem in mediatore collocatam, deprehendimus ubique: nunquam vero possessionis *παρρησίαν*. IACOBVS manus protendit marcescentes, et in ipso mortis agone adhuc *expectat* *Gen.* XLIX. 18. IOBVS nouit Goelem, sed nondum possidet: *stabit victor super eius puluere, et oculi olim videbunt.* *Iobi* XIX. 25-27. DAVID, cui confirmata est et Paradisiaca et Abrahamitaca Mediatoris *θεανδραπτος* promissio, *non possidet*; sed anima sitiente ingemiscit: *Quando eo deueniam, vt Dei, sc. in Messia, faciem intuear.* *Pf.* XLII. 3. Qui praesentem sistunt Prophetae suis vaticiniis Messiam, ad fiduciam erga *venturum* excitant: *possessionem* eius nullibi memorant. *Ies.* IX. 6. 7. c. XL. I. II. c. LX. 1-5. *Zach.* VI. 12. 13. c. IX. 9. 10. *Malach.* III. 1. 2. Idem licet fuerint fidei saluificae fidelium V. T. effectus salutare, vt iustificatio, sanctificatio, glorificatio: distinctae tamen manserunt praerogativae, testamento meliorum pro-

promissionem adseruatae, ad quas fiducialis Messiae Θεανθρωπος inprimis pertinet possessio.

§. XXXVI.

Nono dubia Viri beati, quorum quidem vi, vel coactus deseruit Lutheri sententiam, tanta non sunt, ut a nobis dislocietur, ut potius solida eorum discussione lactus ad nos reuertatur. Faciamus periculum. I. *Errorem Euae fundamentalem, ignorantiam supinam, idololatriam crassam* hac nostra exegesi tribui, aegre fert vir beatus, in id ea de causa laborans, ut ab his criminibus absoluitur. Sed absoluimus §. XX. XXI. XXII. Nec id male habebit sententiae Schmidianae fautores, quod non plane liberata sit pia mater: restare enim adhuc in eius excusatione lapsus memoriam, quis indignabitur? Occludatur os omnium populorum, ut totus mundus sit Dei debitor! II. Addit: detecto errore corrigi debuisse Caini nomen, et in aliud mutari, si reuera mater in eius impositione errasset: Sed petit principium. Praestabat, ut significatus nominis, ex errore impositi, et scientiae deperditae conseruaret memoriam, et Liberatoris frustra expectati intensius efficeret desiderium. Nec de nihilo est, quando Moses ad hunc errorem, ut videtur, respiciens, in describenda Adami genealogia, verba addit: *generabat filium, suae imagini similem Gen. V. I. 3.* III. Urget significatum praeteriti, suae hypothesei apprime congruum: Sed nec nostrae repugnat. Notio enim praesentis possideo ex significato praeteriti, in possessionem acquisui, determinatur egregie: nec adeo infrequens est praeteriti, loco praesentis, apud Hebraeos usus, iisdem ipsis in locis, in quibus vix vlla apparet enallages ratio

tio.*IV.Instat, *communem deferri loquendi usum, si parentibus tribuatur circa liberos possessio*: Sed hoc est, quod simpliciter negamus. Non equidem ad dominium iuris Romani Quiritarium prouocare animus est, quo liberi parentum sunt mancipia; quod facit Iac. Guffetius, supra a nobis confutatus: Nam adeo exorbitantem patriae potestatis eminentiam ius naturae ignorat. Attamen liberi ad 7° suum parentum pertinent, et consequenter propriissimo vocis significatu possidentur. Quid quod et ipsa scriptura istum adprobet dicendi *ἱσποπρον* *Prot.* VIII. 22. *Ruth.* IV. 9. 10. *Ps.* CXXVII. 3. 5. V. Monet, *articulum praefigi debuisse vocis וַיֵּא, si determinate puerum respiceret recens natum*: Sed, si determinate Virum Jehouah, spiritualiter possessum, designasset Heua, nonne et eadem fuisset articuli necessitas? Breuib, vt directe respondeamus: non opus erat articulo, vbi per additum in posteriori וַיֵּא prius adeo per excellentiam determinaretur. Compara *Ier.* XVII. 13. Semen vtique monadicum necesse erat vt וַיֵּא ille esset, qui diceretur יְהוָה. Vt taceamus adfectum, qui particularum respuit abundantiam. Conferantur ceterum, quae iam §. VII. X. XVIII diximus VI. Obuertit Vir beatus *piarum mulierum consuetudinem, quae impositis alteri filiorum, Deum quae respiciant nominibus, id nunquam voluerint, vt pro Deo habeantur filii, sed vt fiducia in Deo positae statuatur monumentum. Ita filium secundogenitum Moſen vocasse ELIESER, non ac si filius esset Deus auxilium, sed quod Dei memor fuerit, auxilium adlaturi. Respondetur primo, quod consequentia fallat. Matris exemplo cautiore factas esse filias, quid impedit vt asseramus.*

Secundo

* E. DANZII *interpres* §. CCXI. III, Tr, III, Can. XLVI. p. 881. edit, Mai, ex GLASSII *Pbll, Sacr. L.*

Secundo dispar est exemplum, ad quod prouocat Vir beatus. In hoc enim inuenitur terminus complexus, integram propositionem exhibens, cuius subiectum est ipsius Dei nomen, praedicatum vero nomen *וַי*, quod adpellatiuum est. In nostro autem loco terminum habemus incomplexum; nec additum est Dei nomen: simpliciter saltim ac nude dicitur *וַי*. VII. ex voce *וַי* disputat, quod puer recens natus, quem Eua hac voce designauerit, nequitiam *וַי* adpellari possit. Sed et hoc nos urgemus, demonstrantes exinde, quod virum Jehouam non ut puerulum, sed ut natum mediatorem Heua cogitauerit. Vide dicta §. X.

§. XXXVII.

Vidit haec sententiae Schmidianae incommoda interpretes eximius, HERMANNVS WITSIVS, nouam rectius sentientium ingressus viam, ut scopulum vtrumque Lutheri et Schmidii euitaret. Ita Eua Cainum enixa nec corporaliter ex eius mente, nec spiritualiter, Messiam se possidere existimauit: sed in eius saltim genitura argumentum praestandae promissionis animaduertit, in natiuitate Caini primam generis humani cernens multiplicationem, et in ista multiplicatione argumentum suae spei de semine *וְאֵת עֶשֶׂה*, suo tempore oriundo.* Praeuiuit in hac sententia Vir magnus, IO. COCCEIVS, pro ea, qua Christum per totam scripturam quaesivit, pietate, in haec verba ita commentatus: nulla causa est, quare non spem suam hoc elogio indigitauerit; nempe Kainum illum non quidem esse, sed tamen eius patrem: ut minimum, genituram eius esse argumentum quoddam praestandae promissionis.** Secutus est ex nostris b. IO. PHIL. STORRIVS, nec quidem

G 2

* In Oecon. Fœd., L. IV, c. 1, p. m, 460, ed. Bas.

** In Genesin ad b. 1. opp. T. I, p. 61, 62. Edit. Francof.

dem Witsio nominato, nec Cocceio; quos forte, ut saepe fit, non evolvit, vir ceteroquin cordatus*: Praeivit vero et IO. ERN. GERHARDVS, Io. Nepos, Theologus Giesse-
fis.** Nec ab ea interpretatione alienus fuit MELANCH-
TON, tametsi pro temporis ratione non acute satis per om-
nia viderit. Ita enim ad hunc locum sentit: *Confirmata est fi-
des genito Cain, quod iam cernebat, non se tantum victuros, sed
et posteritatem fore, immo quod scirent promissam de semine salu-
tem; quasi sic dicerent: Ecce promissionem de semine habemus,
quod conteret caput serpentis. Gaudeamus igitur nobis esse sobolem,
e qua nascatur olim, qui serpentem conterat.****

§. XXXVIII.

Witsiana suo utique condecoranda est elogio in-
terpretatio; dictionis enim vim et circumstantiarum con-
nexionem reliquis sollicitius attendit: non desunt tamen,
quae iure nostro moneantur. Etenim α) Vox קנה dupli-
cem accipit significatum; quorum alter alteri repugnat.
Habito respectu ad *filium*, in cuius genitura argumentum
praestandae promissionis animaduertisse existimatur He-
ua, *proprie* sumitur pro possessione actuali rei iam existen-
tis, cum iure utendi: habito respectu ad *virum Jehouah*,
pro possessione *spei* accipitur; separando ideam subordi-
nationis et iuris utendi. At voci eidem duplicem tribue-
re significatum eundemque repugnantem, confessione
omnium implicat. β) Haeres per tot genealogias adhuc
remotus, iure materno inconuenienter dicitur *possideri*:
vnde possessio primogeniti, perperam inchoata constitu-
itur Messiae post tot saecula nascituri possessio. γ) Quod
nondum

* In Decade Exerc. Exeg. p. 72.

** In Diss. de Perennitate foederis

Graciae ad Act. XV. 11. Giesl. 1702.

*** Opp. T. II. p. 392.

nondum existit, eius nec inchoata datur possessio: unde quae aduersus spirituales b. Schmidii possessionem §. XXX. disputauimus, et Witsianam premunt sententiam, 1) Nec Cainus, in serie tametsi causarum secundarum sit constitutus, quibus Messiae natiuitas redderetur expeditior, connexionem ita ad sufficientiam prouehere valebat, ut ideo diceretur possessio; nec nomen istud obtinere poterat, etiamsi possessionis pignus esset. 2) Possessio inchoata ex pignore iam possesso, quatenus rei possidendae partem non constituit pignus, nec possessio est, nec inchoata. 3) Nouus est significatus vocis קנה, quem Witsiana ei subiicit sententia, ut *possessionem inchoatam*, spei et expectationis nomine potius consignandam, exprimat: nec eius volam scriptura exhibet, nec vestigium. 4) His positis, qui Lutheri sententiam ipse adprobauit acutissimus WITSIVS, non adeo a nobis alienus est, quin ad nostros redeat.*

§. XXXIX.

Subiungere possemus interpretationem IO. VLMANNI, qui vocem ויחזק vertit *quilibet*, ut idem signet ac *ego et maritus*, hoc sensu, *Possideo ego et maritus meus Jehouam*, scilicet fide.** Sed adeo Grammaticae et sanae rationi vapulat, ut in theatrum producere prohibeat misericordia. Explosit IO. HENR. STARKIVS, quem curiosiores adeant.***

G 3

CAPVT

* Pauerrimis adhuc monendi sunt Lectores, quod in recensenda cel. WITSI sententia communiter errent eruditi, parti Schmidianae cum adfocientes. Errorem ex his, quae dispu-

tauimus, et perspicient et emendabunt: sed et nostrum corrigant p. 4.

** In Obs. Philol. Cent. 1. Loc. 3.

*** In Notis Sel. P. 1. p. 22. 23.

CAPVT TERTIVM

QVO EX VERIORE LVTHERI SENTENTIA

FIDES MATRIS VIVENTIVM IN ΘΕΑΝΘΡΩΠΩΝ

STABILITVR.

§. XL.

Remouimus dissentientium interpretationes possibiles. Particulae *אֵת* significatum *quarti casus* c. I. vindicauimus. Verbi *קנה* notionem *possessionis*, eiusdemque *actualis* non *ideal*is, c. II. demonstrauius. Deducimus conclusionem: non superesse expositionem Grammaticae consentaneam, nisi LVTHERI. At et eadem haec circumstantiis quibuscunque conuenit, et hermeneutice vera est. Vana est idololatriae et ignorantiae adeo crassae obiectio, ex §. XX. et XXI. Inter primos partus dolores primogeniti hominum puerpera facile primae promissionis recordata est, vbi primos sensit maledictionis effectus. §. XIII. XIV. Dubium non est, quin peculiari reuelatione euangelium paradisiacum vberius declarauerit Deus, qui non vult peccatoris mortem. §. XIX. Vnde inuicta stat sententia b. Lutheri, quae et natiuam tuetur vocum potestatem, et sententiarum oppositarum incommoda euitat, et circumstantiis exacte conuenit. Simplicitate sua ideo et magnopere se commendauit praestantissimis confessionis Tigurinae Theologis et Philologis, IACOBO ALTINGIO* CONSTANTINO L'EMPEREVR,** SAM. LEHMANNO, Theol. Bern.*** IO. HENR. ALTSTEDIO* IO. HENR. HEIDEGGERO.**

§. XLI.

* T. V. opp. Tr. de Sabbatho L. III. c. IV. p. 43. 44.

** Ad Kimchii *עֵשֶׂת* p. 255.

*** In Diss. de Euang. Paradis. P. II. thes. 23.

* In Pentateuch. Mos. p. 19.

** In Corp. Theol. T. I. p. 114.

§. XLI.

Prima, quam exinde deducimus, assertio mediatoris *diuinitatem* concernit. *Messiam fore DIVINAM PERSONAM* non nouum dogma est, ut Sociniani conuiciantur: Sed ab origine foederis gratiae ut *Jehouah* est expectatus. Locum adeo vexatum dum prolixè et tenaciter vindicauimus, laboris non taedet: insignis enim inde redundat utilitas, ut nunc argumentum pro diuinitate Christi ex veteri testamento luculentissimum aduersus omnes hostium insultus stet inconcussum. Tot equidem verbis dicitur *Jehouah* idem ille vir, quem partu se possidere opinabatur Heua. Perhorrescat Christianus interpres, aduersus demonstrationem diuinitatis Messiae promissi, adeo euidentem, suppetias ferre aduersariis: religioni sibi ducat, ad eius conspectum non statim incallescere. Non habebit Socinianus, quod excipiat. Ad tropum detorquere non valebit: in nomen enim *Jehouah* non cadit tropus, cum Dei nomen sit essentialiale. In verborum structura tricare non poterit: demonstrauimus enim in particula *נָא* accusatiui significatum. *Personam* mutare, ut pater dicatur ille *Jehouah*, nulla audacia sustinuerit: idem enim, qui carne indutus vir est, *Jehoua* audit. Dixerit: *verba tantum esse mulieris*, cuius errorem in persona concedamus illi; non Dei loquentis. Vnicum hoc supererit astutiae effugium: sed non ita effugerint. Pone enim, *Messiam falso reputari Jehouam*: tanta certe fuisset et execrabilis Heuae, quam his verbis prodidisset, *blasphemia*, ut non adeo sine detestatione recensere potuisset Spiritus Dei; qui vero non aliter ac reliquos piarum parturientium sermones, ipsi adprobatos, enarrat. Alius proinde est error piaë matris in adplicatione

tione ad personam, facile condonandus: alius foret in dogmate, plane execrandus. De illo taceri poterat, cum res ipsa loqueretur: de hoc non item. Concludimus ea de causa: Qui *Jehouah* dicitur, is est verus, aeternus, essentialis Deus. A. Messias incarnandus. E. *Minor* totidem verbis exstat in nostro loco. *Maiorem* probat ipsa vox *Jehouah*, *Ies.* XLII. 8. *Exod.* III. 13. *Ier.* XVI. 21. *Pf.* LXXXIII. 19. *Neh.* IX. 6. *Mich.* IV. 5.*

§. XLII.

Affert. II. Viri Jehouae non diuersa est persona, sed natura: unde Messias ab origine mundi agnitus est Θεανδρωπος. Demonstrata est adpositionis vis, idem subiectum duabus vocibus determinantis. Vna itaque persona est, quae dicitur et Vir et Jehouah. Vir dici non potest, sine natura viri: nec locum inuenit tropus, vbi ad natiuitatem hominis respicitur; nec vnquam simpliciter Jehouah VIR dicitur. Qui Jehouah adpellatur, ei et natura Jehouae conueniat necesse est. Ergo Vir Jehouah is est, cui et natura Viri et Jehouae conuenit. Subiectum tantum est vnicum. Ergo in natura et viri et Jehouae vnum est υφισταμενον Messias: Ergo Θεανδρωπος. Talem Heua agnouit.

§. XLIII.

Aff. III. Posita viri Jehouae unitate, naturarum penitur personalis unio. Mysterium huius vnionis Heuam perspexisse, audacius non contendemus. Modum vnionis non habuerit distincte cognitum: sufficit dogmatis tenuisse prin-

* Socinianorum strophas circa nomen hoc Dei essentielle solide euersas vide in b. ABR. CALOVII Script. Anti-

Soc. P. I. p. 93. seqq. et in Syst. Theol. T. III. p. 367. seqq. Adde b. RAMBACH in Coll. Anti Soc. P. II. p. 189. seqq.

principium; conclusionum evolutione posteritati seruata. Ipsa evolutio difficultatis nihil habet. Diuersorum plane indiuiduorum nomina sunt $\psi\chi$ et $\eta\eta$; sed vnum indiuiduum. Ergo vnio facta sit necesse est. Haec aut per conuersionem processit; aut per consociationem extrinsecam: aut per indiuidualis determinationis concessionem. Non per *conuersionem*, quod Eutychianum est; cum nec Deus in hominem, nec homo in Deum transire valeat. Non per *consociationem extrinsecam*; quod Nestorianum dicitur: indiuidualis enim tollitur subiecti eiusdem vnitas. Ergo per *determinationis indiuidualis concessionem*. At determinatio indiuidualis non datur, nisi essentia et personalitas. Essentia conferri non potuit: ergo concessa est personalitas. Recipere non potuit personalitatem alienam Deus, nec propriam amittere: ergo propria amissa recepit homo.

§. XLIV.

Affert. IV. Vnio personalis prius processit, quam natiuitas: idem enim indiuiduum, Virum Iehouam, se partu enixam esse credit Hena. Neque hoc mysterium distinde cogitauerit mater viuentium: sufficit, cognitionis rudimenta verbis eius inuolui. Clarius Mariae dilucidauit angelus Luc. I. 35.
 $\delta\iota\omicron\ \kappa\alpha\iota\ \tau\omicron\ \gamma\epsilon\upsilon\upsilon\mu\epsilon\upsilon\omicron\nu\ \epsilon\kappa\ \sigma\upsilon\ \alpha\gamma\iota\omicron\nu\ ,\ \kappa\lambda\eta\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota\ \mu\omicron\varsigma\ \Theta\epsilon\omicron\varsigma.$

§. XLV.

Affert. V. Messias a natiuitate vir est, idemque solus: nascitur enim Θεανθρωπος. Sexum sine aetate hoc vocabulo designari non posse, abunde demonstrauius §. X. Respectu solius humanae naturae non $\psi\chi$ dici poterat, sed puerulus: dictus ergo $\psi\chi$ est vnionis personalis respectu. Solus ergo a natiuitate $\psi\chi$ est: per vnionem personalem indiuiduum sine exemplo. Accurate IESAIAS puerum natum, filium datum distinguit; de vtroque pronuncians, quod a natiuitate sit Deus fortis, et principatum habeat super brum-

ros *Es. IX. 6.* IEREMIAS cum in ipsa conceptione ut virum spectat, et voce *גבר* effert *Ier. XXXI. 22.* Et cum in ipsa aetate infantili, quin et in natiuitate, *Christus* existeret, seu vnctus spiritus infinitis donis, *Luc. II. 11.* coll. *Es. XI. 1. 2.* nomen *viri* per excellentiam ipsi competit; idem infans, qualis adultus. *Act. II. 22. c. XVII. 31. Io. 1. 30.* Triplex, ex triplici communicationis idiomatum genere, adpellationis est fundamentum. Concretum humanae naturae et gaudet diuinorum attributorum et operum participatione: maiestas carni Christi est communicata: opera mediatoris officialia sunt *Θεωδρωνα*. Ista donorum et attributorum eminentia infantem virum sistit, viribus entium finitorum superiorem.

§. LXVI.

Aff. VI. *Θεωδρωνα* nasciturum ex Proteuangelio Heua cognouit, dum in Caino se possidere existimauit. Ineptias interpretum, qui in peruertendo primae promissionis sensu laborarunt, praeterimus: nam *εμωρανθησαν*, castigati satis ab aliis: assumimus, de quo inter Christianos veri nominis tales, conuenit. Capitis serpentini contritor supra sortem humanam euectus esse debebat: subiugati enim erant ipsi mortales. Non sufficebat angelus, nec creatura restituendae inter opera Dei harmoniae, et reatui amoliendo in aeternum operaturo: vis enim finita infinitum producere non valebat effectum.* Necesse erat, ut semen mulieris vir esset infinitae virtutis. Talem si non plene ex ipsis proteuangelii verbis cognouit Heua, verborum vim reuelando declarauit Deus. Radiat sua luce asserum. Nam reuera cognouit, dum professa est: posito enim consequenti, praestruitur antecedens.

§. XLVII.

Aff. VII. *Fides matris viventium in semine promisso sperauit.* Dum se possidere existimauit Virum Jehouam: eius possidendi spem aluit Heua. Spes posita in virum Jehouam non bona sibi expetit caduca, sed qualia tam arduum incarnationis opus promittit. Spiritualibus quo magis sub maledictionis sensu indigebat mater afflicta,

* Legi hic meretur *System. Theol. SCHII*, qui copiose et accurate per Viri incomparabilis IO. PETRI REV. tractat §. CXXI. seqq.

ta, eo fortius ex promissione diuina sperabat. Spes bonorum spiritualium confisa in virum Jehouam, *fides* audit: et dum in venturum adhuc tendit, spes est fiducialis. Spe ergo fiduciali Heua credidit, et in semine promisso sperauit.

§. XLVIII.

Aff. VIII. Testamenti utriusque fides, quoad substantiam, una est: nec fides Heuae et nostra, nisi accidentaliter, differt. Inconsiderate locuti sunt Patres, IVSTINVS, TERTVLLIANVS, CLEMENS ALEXANDRINVS, EPIPHANIVS; homines ante Mosen, lege naturae; post Mosen, lege Mosis; sub Euangelio, per Euangelium saluari debuisse, professi. Sed rectius forte cogitarunt, ac locuti sunt: legem naturae scriptae saltim opposcentes, reuelatione orali non exclusae; nec euangelium typis inuolutum a lege Mosaica separantes. Error demum damnabilis euasit per PELAGII haeresin, qua viribus naturae primi orbis, nondum adeo infirmatae, salutis meritum attribuit, negata lapsus foeditate; legemque postea Mosis et euangelium rebus saltim attritis succurrisse, vociferatus est. Ex orco quasi reuocarunt Scholasticorum complures: de quibus vero hic dicere nihil attinet. Socinianos potissimum haec ferit nostra thesis, qui pro ea, qua aduersus Christum Dei filium mundique mediatorem furunt, impietate, inter manifestos ecclesiae Protestantium errores, eam exhibitant. Ita blaterat SOCINVS*, cuius ad lyram reliqui saltant.** Sed capistrum iniiciunt nostrates tam argumentis generalibus, quam specialibus. Unus enim est mediator inter Deum et homines, I. Tim. II. 5. 6. nec datur ad Deum sine fide in eius meritum accessus Ebr. XI. 6. ut pote qui solus *eudoximus* habet in Filio Matth. III. 16. coll. Eph. I. 5-9. nempe Messia, qui est heri et hodie Hebr. XIII. 8. et agnus mactatus ab origine mundi Apoc. XIII. 8. ut proinde sine sanguine non fiat remissio Hebr. IX. 22. et mors eius necessario requiratur ad liberationem a peccatis, sub priori oeconomia commissis. I. c. v. 15. Inprimis *) *idem est fidei fun-*
H 2 *damen-*

* In Libro, quod Regni Poloniae Evangelici se illorum coetui adiungere debeant c. V. errore VI. Bibl. Fr. Pol, T. I, p. 704.

** Vide Catechism. Racou. Quaest. CCCCIV. et LV. edit. Ven. OEDE-RI p. 933-939. qui et strictim, sed crudite, diluit.

damentum, Messias *Οεω-Σπας*, quem hic Eua cognovit, ita a Deo per promissionem paradisiacam pro fundamento positus, vt aliud ponere hominis non sit I. Cor. III. II. Deo ponente et lapidem angularem Es. XXVIII. 16. et inimicitiae erigente monumentam Gen. III. 15. β) *eadem fidei necessitas*. Nam per legis opera caro iustificatur nulla: ergo vnice ex fide venit iustitia Gal. II. 15. Rom. III. 20. 28. c. IV. 2-8. vnde et in Viro Jehouah Heua sperauit. γ) *Eadem est fidei crassa efficiens*: naturaliter enim mortui sumus, gratia spiritus s. vnice vitae restituendi Eph. II. 1-3. II. Cor. III. 5. nec Christum Dominum vocare possumus, nisi per Spiritum sanctum; vnde Messiam *Virum Jehouah* per Spiritum Sanctum adpellauit Heua. δ) *idem fidei effectus*, iustificatio, sanctificatio, glorificatio: hunc enim obtinuerunt fideles V. T., dum martyres positi sunt Ebr. XI. toto, eundemque desiderium Heuae intendit, bona appetens eadem spiritualia. e) *Eadem fidei forma*, NOTITIA nempe, quam Heua habuit, dum virum Jehouah nominat; ADSENSVS tam generalis ex proteuangelio, quam specialis, desiderio intensiori matris viuentium expressus; denique et FIDVCIALIS ACQVIESCENTIA: quae respectu mediatoris adhuc exhibendi spes erat, dona tamen gratiae adhuc acquirenda tam firme sibi adproprians, quam fides in Messiam exhibitum, acquisita. ζ) *Eadem sunt fidei exempla*. Paulus hanc in rem producit Abrahamum Patriarcham Rom. IV. 2-23. Patriarcham, Moyses. *Accidentaliter differentia*, quod ad apprehensionem exhibendi et exhibiti, et quod ad N. T. gradualem praerogatiuam, nihil in ipsa rei constitutione mutat.

§. XLIX.

Ass. IX. Fides Heuae in semine promisso non generali saltim, implicita, et obscura absoluebatur notitia: Sed ea quam maxime clara erat et explicita. Transeat hic PERERIVS, qui fidem implicitam Seruatoris, in fide vnus Dei inclusam somniat, quin et gentilibus concedendam.* Relinquimus Pontificios cum fide carbonaria suo, in quo haerent, luto. Nobis hoc loco cum Calixtinis res est, quibus succenturiantur Arminiani. Ita vero CALIXTVS: *Fides sub V. T. fuit confusa et implicita, sub noua autem distincta et explicita, utrobique tamen*

* In Disp. XVIII. in c. V. ad Rom.

*tamen eadem in Christum fides.** Similiter et SIMON EPISCOPIVS nonnisi *obscuram et tenuem* conuenire in istam aetatem infantilem beneficiorum Christi cognitionem, iudicat.** Sed errore manifesto se implicant. Etenim α) Confutat illustre Heuae in nostro textu exemplum, quae, secundum exegetin nunc demonstratam, et Messiam cognouit in vnione personali virum, et in carne Jehouam; confessione verbis expressis adeo declarata, vt obscuritatis ne quidem vmbra remaneat. β) Cognitio ista generalis, implicita, et obscura *formam* fidei nullo modo ingredi potest; ita quidem, vt contradictio sit in adiecto fides istiusmodi implicita. Credere in obiectum ne clare quidem cognitum, interna laborat idearum repugnantia. Fides nec inanis est persuasio, nec anilis credulitas, sed elenctica conuictio *Hebr. XI. 1.* γ) Elencticam istiusmodi conuictionem, Paulo teste, habuerunt primi infantilis aetatis martyres, quos ideo in exemplum theseos producit Apostolus I. c. v. 4. 5. seqq. et qui nubem constituunt testium, ad fidei eiusdem societatem in Iesum Christum, fidei auctorem et consummatorem collocandae, suo ardore excitantium, *Hebr. XII. 1. 2.*

§. L.

Aff. X. Doctrinam de Mediatore Θεανθρώπου cum articulum constituimus fundamentalem primum primi ordinis, primaeuam eius ab origine mundi auctoritatem egregie confirmat Heuae professio. Qui fundamentum salutis sua ita natura ingreditur, vt sine cognitione eius nulla prorsus fides gigni, nulla plane salus obtineri possit, articulus recte existimatur fundamentalis primarius idemque primi ordinis: Hic ab incunabulis mundi instaurandi reuelatus et creditus sit, necesse est. Doctrinam de Messia Θεανθρώπου dum talem esse argu-

H 3

mentis

* In Appendice ad Diss. num mysterium Trin. e solo V. T. possit euinci §. XXI. quod cum primis incitauit b. IACOBVM WELLERVM, vt ei librum erudicum: Wegweiser der Gottheit Christi, opponeret. Ergo non de adparationibus tantum filii Dei symbolis disputatum fuit. Omi-

fit hoc, qui Calixtinas ceteroquin controuersias accurate tradidit, Vir Summe Venerabilis, IO. GE. WALCHIVS in den Religions-Streit.unserer Kirche T. I. p. 440-447.

** Dissert. P. I. Disp. XI. Thes. XXI. Opp. T. II. p. 403.

mentis inuictis demonstrat ecclesia; frustra obiicitur, quod eius cognitio non fuerit omnium omnino temporum: totidem enim verbis refellit Matriarchae confessio. Pie et accurate hanc in rem SEB. SCHMIDIVS. l. c. §. XXXII. Cum alia scripturae loca fingantur nimis, quam ut vulgo intelligerentur aut intelligi possent, obscura; noster locus adeo clarus est, ut cum locis scripturae noui testamenti certare etiam possit!

§. LI.

Affert. XI. In reuelando dogmatis de Mediatore Θεανθρώπου mysterio, adorandum conspicitur bonitatis et iustitiae diuinae temperamentum: Errat Heua in Caino, luce coelesti parcius restituta, quod est iustitiae; sperat in Θεανθρώπου, quod est bonitatis. Medium eluctandi ex profundo miseriae in cognitione mediatoris, hominibus obuelari non fuit bonitas: distincte potius proposuit Deus in Protangelio, vnde Heua intellexit; quae collocata in virum Iehouah fiducia, sperauit. Sed integrum mysterium de matre virgine, de plenitudine temporis, et sic porro, diuina adhuc caligine circumuoluit Deus, ecclesiae per gradus exuelandum; ut quo propior accederet ad tempora lapsus, eo tristiora eius in hominum ignorantia comparerent vestigia. Iustitiae hoc fuit vindicatricis, qua temperata est in effundendo totius cognitionis thesauro, bonitas. Et certe, quo vltius, temporis successu, in reuelando bonitas processit, eo fortius in excitando peccati sensu per victimarum cruorem comitata est iustitia: donec tandem in ipsa Mediatoris morte et Θεανθρώπου palam cruci adfixo, et bonitas acquiesceret et iustitia. Ω βεθος πληρης και σοφιας και γνωσεως!

§. LII.

Aff. XII. Heua, lapsui prae posteris propior, in cognoscendo Θεανθρώπου magna posterorum parte fuit perspicacior; non decremento diuinae bonitatis, sed humanae prauitatis incremento. Qui infantilem, ad impugnandam nostram exegetin, Heuae protendunt aetatem, virilem posterorum non cogitant prauitatem; et posteritatis obscuracione voluntaria, illuminatam Matriarchae simplicitatem male metiuntur.

§. LIII.

Aff. XIII. Triste fuit spectaculum, cum serpentis calliditate seducta speraret Heua, se fore ד'להלל, sicut vnus ex Trinitate Gen. III. 22. coll. v. 5. Sed res

est solatii plena, ubi nunc unum ex Trinitate futurum sperat *שׁוֹמֵר*, ut mater viventium exclamans, *Possedi Virum Jehouam!*

§. LIV.

Ass. XIV. Datur erroris moralitas, ad quam Heuæ errorem trulinemus circumspicere; ne aut istius ætatis iusto iniquius oneretur pietas, aut nostri temporis iusto liberius excusetur leuitas. Campus ita nobis aperiretur amplissimus, de re ardua et immensæ utilitatis tractandi copiosius: sed urget tempus, ut vela contrahantur. Vel tribus verbis delibabimus. Errorum non eadem est imputatio: et ad quatuor potissimum redit omnis eorum moralitas, metienda siue a revelationis gradu, siue a cognitionis difficultate, siue ab illuminationis resistētia, siue denique ab erroris noxa. Mater viventium Messiam, virginis filium, nulla adhuc revelatione habebat manifestatum: vivebat ea periodo, quæ infantiae excusationem sibi vindicat: nulla aduersus gratiam illuminantem polluebatur morositate: noxa erroris nec a parte ipsius, nec a parte Dei periculosis se diffundebat consecrariis. Postulat æquitas iudicium mitius: Sed ad indifferentistas nostri sæculi nihil exinde redundat commodi, ut pote in tanta revelationis luce, cognitionis acquirendæ facilitate, convictionis resistētia, peruerſionis efficacia, cum clientibus suis *αυτολογητες*.

§. LV.

Ass. XV. Inter felicitates noui testamenti non ultima est fides in Θεανθρώπου exhibitum, ubi cum spe Matriarchæ in exhibendum confertur: erubescat Christianus, desiderit intensione se superari. Quanta dignitas, quantum solatium, Virum Jehouam carne nostra indutum, caput esse ecclesiæ, de throno maiestatis nunc omnia in omnibus gratiose replens; cuius corpus nonnisi in corpore victimæ contuebantur pii veteres, ad sanguinis profusionem trepidantes. Erigere illi tenebantur animum fiduciali expectatione bonorum sub diuina seruatorum custodia, anxia adhuc sollicitudine peruolutando temporis futuri nubila: nos præsentium usu reficimur. Proh miseros homines, qui in his tepent, in quibus illi feruerunt; et qui in tam beata Viri Jehouæ et cognitione et fruitione, nec Θεανθρώπου cognoscunt, nec eo fruuntur!

T A N T V M!

LAVS SIT VIRO JEHOUAH ET AGNO.

In sæcula sæculorum. Amen.

THILONI SVO
GRATIAM ET PACEM
CASPARVS IACOBVS HVTHIVS. D.

Gratulantis equidem, vt mos est, non exequar officium. *Tu mihi in Christo dilectissime Fili!* hac mea vbi te compello epistola, tuae industriae comes, tui ingenii testis: nec enim verborum indiges elogio, vbi donis egregiis, tibi diuinitus concessis, auditorum te subiicis iudicio. Celebro adorandam Domini ecclesiae prospicientis benignitatem, in lactissima hac vbertate messis, in tristissima operariorum paucitate, qui mentes sibi passim excitat altiora sapientes, relictoque humi vulgo ad priscam Theologi Lutherani soliditatem, orthodoxiam, pietatem, Zelum, candorem, enitentes. Ita ad me venisti exacto cum laude in Academia Ienenfi quadriennio, teque in exegeticis, dogmaticis, polemicis, meae traditus disciplinae, talem praestitisti, qualem in emolumentum ecclesiae optarem, vt essent omnes. In patriam discedens, sine publico industriae specimine discedere noluisti: de quo cum consilia tecum agerem, locum elegisti, vexatissimum quidem, sed vere illustrem, et in quo vindicando opera et tempus vix possunt collocari utilius. In elaborando ita versatus es, vt haut exigua scripti pars vere tua sit: quod vero, in ista nouaturientium ventositate, num omnium plausus laturum sit, nec tibi nec mihi polliceor. Sed agendum sinamus, quibus sanior verbi diuini cibus non ad palatum est, homines, suis glandibus saginari. Tu vero, *mi Fili!* mane in iis, quae didicisti, et in quibus probatus es: scis enim, a quo acceperis. Confortare in Domino, et in robore potentiae eius. Decerta fidei certamen: sobrius sis: patere: euangelistae olim fungere officio: perfungere fideliter: praemia a Deo expecta. Fidelis est Dominus, qui promisit: is et faciet. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit Tecum. Amen. Scribebam
in Academia Fridericiana Erlangensi
d. XXII. Nou. MDCCXLVIII.

Huth, Kaspar Jakob

Fides matris viventium in virum Iehovam, Genes. IV, 1 Diss. theol

Erlanga 1748

4 Diss. 2331#Beibd.5

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10834197-8

VD18 15226271-001